

Fundacja Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego istnieje od 2002 r. Jej celem jest ochrona materialnych relikwów kulturowego dziedzictwa Żydów w Polsce.

Od roku 2005 Fundacja realizuje cieszący się dużą popularnością program edukacyjny „Przywróćmy Pamięć”. W jego ramach młodzież z całej Polski poznaje kulturę oraz historię społeczności żydowskiej w swojej miejscowości, a następnie przywraca i utrwala pamięć o niej poprzez realizację projektów lokalnych. W programie jak dotąd udział wzięło ponad 8000 uczniów i ponad 400 nauczycieli z 350 szkół na terenie całej Polski. Niniejsza broszura jest plonem ósmej edycji programu.

„Przywróćmy Pamięć” przeznaczony jest z założenia dla uczniów szkół ponadpodstawowych. Uczniowie realizują projekt edukacyjny: na podstawie dostępnych źródeł informacji oraz wiadomości zebranych od osób starszych rekonstruują wielokulturową historię swojej miejscowości, koncentrując się na historii lokalnej diaspory żydowskiej. Następnie wspólnie planują i realizują działania publiczne, aby przywrócić pamięć o lokalnym dziedzictwie innym mieszkańcom miejscowości. Jednym z elementów tych działań jest opieka nad cmentarzem żydowskim, synagogą lub innymi materialnymi relikwami historii. Ta otwarta formuła pozwala nauczycielowi dostosować projekt do możliwości uczniów, ich zainteresowań oraz specyfiki środowiska, w którym działają. Rezultaty działań projektowych są prezentowane na corocznej gali finałowej programu w Warszawie.

Więcej informacji na temat Fundacji: www.fodz.pl

Program edukacyjny „Przywróćmy Pamięć”: www.pamiec.fodz.pl

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.

Program „Przywróćmy Pamięć” jest realizowany przez Fundację Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego w Polsce w ramach partnerstwa z Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN oraz dzięki wsparciu Stowarzyszenia Żydowski Instytut Historyczny.

PRZYWRÓĆMY

PAMIĘĆ

DOBRE
PRAKTYKI
PROGRAMU
„PRZYWRÓĆMY PAMIĘĆ”
EDYCJA 2015-2016

FOUNDATION FOR
THE PRESERVATION
OF JEWISH HERITAGE
IN POLAND

FUNDACJA
OCHRONY
DZIEDZICTWA
ŻYDOWSKIEGO

www.fodz.pl

**DOBRE PRAKTYKI
PROGRAMU
„PRZYWRÓĆMY PAMIĘĆ”**

edycja 2015–2016

Teksty i zdjęcia: www.pamiec.fodz.pl

Redakcja: Monika Krawczyk, Aneta Stankowska, Marcin Bartosiewicz

Opracowanie graficzne i skład: Marta Narocka-Harasz

Druk: Promedium

© Fundacja Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego

www.fodz.pl

Warszawa 2016

Organizatorzy:

ISBN: 978-83-61306-33-7

Patronaty honorowe:

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.

PEŁNOMOCNIK RZĄDU
DO SPRAW RÓWNEGO TRAKTOWANIA

Naczelny Rabin Polski

Michael Schudrich

Wojewódzcy Kuratorzy Oświaty

Patronat medialny:

Forum Żydów Polskich
www.fzp.net.pl

Wirtualny Sztetl
www.sztetl.org.pl

DOBRE PRAKTYKI PROGRAMU „PRZYWRÓĆMY PAMIĘĆ”

edycja 2015–2016

Warszawa 2016

SŁOWO WSTĘPNE DYREKTOR GENERALNEJ FUNDACJI OCHRONY DZIEDZICTWA ŻYDOWSKIEGO

Szanowni Państwo!

Program edukacyjny „Przywróćmy Pamięć”, realizowany przez Fundację Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego od 2005 roku, ma na celu wykorzystanie edukacji o lokalnej historii do wzmacniania identyfikacji młodzieży z dziedzictwem swojego miejsca pochodzenia. W ramach programu jego uczestnicy, poznając materialne i niematerialne dziedzictwo polskich Żydów, odkrywają tym samym historię swojej miejscowości. Następnie młodzi ludzie przekazują zdobytą wiedzę i doświadczenia swojej rodzinie, znajomym i lokalnemu społeczeństwu, realizując różnorodne działania publiczne. W ten sposób przywracają pamięć o wielokulturowym dziedzictwie regionu. Elementem programu jest także opieka nad cmentarzami żydowskimi oraz upamiętnianie miejsc związanych z ich historią. Społeczność żydowska w Polsce jest nieliczna i można powiedzieć, że jej obecność jest jedynie symboliczna. Nie jest w stanie we własnym zakresie zadbać o liczne zabytki kultury żydowskiej, jakie pozostawiła po sobie trzyipółmilionowa rzesza Żydów polskich, których tragiczny los w okresie II wojny światowej jest też przedmiotem refleksji uczestników programu „Przywróćmy Pamięć”.

W VIII edycji programu edukacyjnego „Przywróćmy Pamięć” w roku szkolnym 2015/16 wzięło udział 56 szkół z całej Polski. Dokonaliśmy tu wyboru projektów realizowanych przez kilkadziesiąt lokalnych grup projektowych, które mogą służyć za przykład ciekawych, oryginalnych pomysłów oraz dużego zaangażowania i nakładu pracy uczniów i nauczycieli.

W tradycji żydowskiej pamięć ma kluczowe znaczenie dla zachowania tożsamości kolejnych pokoleń i twórczego rozwijania spuścizny przodków. W Polsce znajduje się dziś 1200 cmentarzy żydowskich i około 400 synagog (domów modlitwy). Zadaniem Fundacji Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego jest przybliżenie współczesnemu społeczeństwu dorobku kultury żydowskiej i wkładu Żydów w rozwój Polski na przestrzeni wieków. Program „Przywróćmy Pamięć” jest też hołdem, złożonym niewinnym ofiarom bestialskiego reżimu hitlerowskich Niemiec.

Z perspektywy czasu, po ponad 10 latach obecności naszego programu edukacyjnego w dorobku Fundacji, możemy z przekonaniem stwierdzić, że ma on znaczenie kluczowe i pozytywne w kształtowaniu postaw młodych Polaków wobec pamięci i traktowania zabytków żydowskich. Nasi pierwsi „absolwenci” rozpoczęli już swoje kariery zawodowe i to, czego dowiedzieli się o tysiącletniej obecności Żydów na ziemiach polskich, wzajemnych relacjach, znaczeniu Państwa Izrael, rzutuje pozytywnie na wiele decyzji, które podejmują w swoim otoczeniu.

Niniejsza publikacja opisuje dobre praktyki zawarte w lokalnych projektach realizowanych przez młodzież biorącą udział w Programie „Przywróćmy Pamięć”. Przy ich dokumentacji korzystaliśmy z materiałów zamieszczonych przez uczestników Programu na stronie internetowej www.pamiec.fodz.pl, oraz na portalach szkół a także z artykułów z prasy lokalnej opisującej działania młodzieży w ramach programu „Przywróćmy Pamięć”. Opisy te zawierają cytaty z wypowiedzi uczniów. Ciekawych i wartościowych projektów jest więcej niż mogliśmy zamieścić w tej publikacji. Dziękujemy wszystkim zaangażowanym młodym ludziom oraz ich nauczycielom za zapał, chęci i pracę. Zachęcamy do dalszego odkrywania historii swoich miejscowości. Bez lokalnych liderów, świadomych znaczenia zabytków żydowskich, wiele z nich zostanie zapomnianych. Dla kultury narodowej będzie to niepowetowana strata.

Z powyższych względów niezwykle ważne jest udzielenie programowi „Przywróćmy Pamięć” patronatu przez instytucje państwowe, Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich w RP, wsparcie finansowe Stowarzyszenia Żydowski Instytut Historyczny i współpraca z Muzeum Historii Żydów Polskich „Polin”.

Zapraszamy do lektury Dobrych Praktyk programu edukacyjnego „Przywróćmy Pamięć”, realizowanego przez Fundację Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego w roku szkolnym 2015/2016.

Monika Krawczyk
Dyrektor Generalna

SŁOWO WSTĘPNE KOORDYNATORKI PROJEKTU

Drodzy Nauczyciele, Uczniowie, Przyjaciele!

Miałam przywilej i wielką przyjemność bycia koordynatorką tegorocznej edycji Programu „Przywróćmy Pamięć”, realizowanego przez Fundację Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego we współpracy z Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN oraz dzięki wsparciu Stowarzyszenia Żydowski Instytut Historyczny. To był dla mnie czas wielkiego wyzwania i wysoko postawionej poprzeczki, ale również czas wspólnej pracy z ludźmi pełnymi pasji i zaangażowania. Czas odkrywania rzeczy zapomnianych, ukrytych i tajemniczych, które przy bliższym poznaniu okazały się bliskie i tak bardzo swojskie. Dzięki udziałowi w Programie pokazaliście swój szacunek do przeszłości, pamięci, innych kultur i innych religii. To był wspólny czas pracy nad wyrobieniem w sobie postaw otwartości i tolerancji. Wszystko to udało się Wam osiągnąć. W tym miejscu pragnę Wam wszystkim podziękować za niezwykle zaangażowanie w odkrywanie przeszłości, za trud i wysiłek włożony w Waszą kilkumiesięczną pracę, za otwartość, uśmiech i ogromny zapał, z jakim wspólnie pracowaliście nad projektami.

To nasz wspólny, wielki sukces. Mam ogromną nadzieję, że spotkamy się znowu w kolejnej edycji Programu.

Szymon syn Gamliela powiedział:

Nie liczy się to, co się mówi, ale to, co się robi.

Tymi słowami zachęcam Was do dalszych działań każdego dnia. Raz jeszcze dziękuję.

Aneta Stankowska
Koordynatorka Programu
„Przywróćmy Pamięć” w roku 2015/2016

DZIAŁANIA W ROKU SZKOLNYM 2015/2016

BIELSK PODLASKI

woj. podlaskie

Zespół Szkół im. Adama Mickiewicza
ul. Adama Mickiewicza 126, 17-100 Bielsk Podlaski

Pierwsze informacje na temat Żydów z Bielska Podlaskiego datują się na koniec XV w. W roku 1878 stanowili większość mieszkańców miasta. W Bielsku znajdowały się cztery synagogi.

Zespół Szkół w Bielsku Podlaskim należy do grona najbardziej doświadczonych uczestników programu „Przywróćmy Pamięć” – biorą w nim udział od roku 2006! W ramach najnowszej edycji uczniowie uczestniczyli w warsztatach na temat żydowskich obyczajów pogrzebowych, przeprowadzili prace porządkowe na cmentarzu żydowskim w Bielsku, wykonali plan miasta z naniesionymi miejscami związanymi ze społecznością żydowską, gotowali tradycyjne potrawy kuchni żydowskiej, przygotowali pracę plastyczną poświęconą tradycji żydowskiej – dioramę „Wesele żydowskie – cztery pory roku” – i sceniczną inscenizację obrzędów związanych z wieczerzą szabatową. Przedstawienie zostało zaprezentowane publiczności.

Najbardziej pracowite jednak było stworzenie inscenizacji żydowskiego święta Szabas, dlatego chcieliśmy by dotarła ona do jak najszerszego grona odbiorców. We wtorek, 14 czerwca, zaprezentowaliśmy nasze przedstawienie w Muzeum w Bielsku Podlaskim. Zainteresowanie publiczności było ogromne, usłyszeliśmy wiele pochwał, za które serdecznie dziękujemy.

Film z przedstawienia można znaleźć na kanale Youtube. Delegacja z Bielska wzięła także udział w ogólnopolskim finale programu „Przywróćmy Pamięć” w Warszawie.

BYTOM

woj. śląskie

Szkoła Podstawowa nr 51 z Oddziałami Integracyjnymi
ul. Łużycka 12a, 41-902 Bytom

Przedwojenny Bytom był miastem wielokulturowym, w którym koegzystowali Niemcy, Polacy, Czesi oraz Żydzi. Ci ostatni w latach 1867–1869 wybudowali synagogę, zniszczoną przez Niemców podczas Nocy Kryształowej w 1938 roku. Wydawało się, że Holocaust przyniósł kres życia żydowskiego w Bytomiu, jednak po wojnie gmina wyznaniowa odrodziła się. Po pogromie kieleckim większość osób narodowości żydowskiej opuściła Śląsk, ale w latach 50-tych nastąpił znaczący napływ repatriantów żydowskich ze Związku Radzieckiego. Kampania antysemicka w latach 60-tych spowodowała ponowny zanik życia żydowskiego w Bytomiu i na Śląsku. Od roku 2007 na terenie Bytomia działa filia Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Katowicach.

Uczniowie ze Szkoły Podstawowej nr 51 w Bytomiu zainteresowali się historią, kulturą i tradycją społeczności żydowskiej zamieszkującej przedwojenny Bytom. Zgromadzili literaturę dotyczącą historii Bytomia ze szczególnym zwróceniem uwagi na jego przedwojenną wielokulturowość. Posprzątali i uporządkowali cmentarz żydowski oraz odszukali świadków historii z gminy żydowskiej, z którymi spotkali się i przeprowadzili rozmowy. Zapoznali się z historią bytomskiej synagogi, złożyli kwiaty i zapalili znicze w miejscu gdzie niegdyś stała. Zorganizowali sesję i wystawę fotograficzną poświęconą dziejom społeczności żydowskiej w Bytomiu w Miejskiej Bibliotece Publicznej, na którą zaprosili uczniów i świadków historii.

CIESZKOWY

woj. świętokrzyskie

Gimnazjum im. Armii Krajowej
28-506 Cieszkowy 30

Doktor Ludwik Hirszfeld (1884–1954) był wybitnym bakteriologiem, twórcą polskiej szkoły immunologicznej i nowej dziedziny nauki, jaką jest seroantropologia. Był nominowany do nagrody Nobla. W czasie wojny przebywał w warszawskim getcie, a następnie ukrywał się po aryjskiej stronie.

Uczestniczki projektu, uczennice gimnazjum im. AK w Cieszkowach pod opieką nauczyciela historii i wiedzy o społeczeństwie, pana Krzysztofa Nurkowskiego, pogłębiały swoją wiedzę o innych kulturach i religiach, występujących w ich regionie przed II wojną światową. Osobą szczególną, która zainspirowała je do działania, była postać profesora Ludwika Hirszfelda, wybitnego lekarza, bakteriologa i immunologa, który w swojej książce „Historia jednego życia” opowiada o swym pobycie w miejscowości Kamienna, nieopodal Cieszkowów. W trakcie realizacji projektu uczestniczki zapoznały się z postacią wybitnego profesora oraz miejscami, w których przebywał w czasie II wojny światowej. Natalia, Klaudia i Natalia odwiedziły grób córki pana Ludwika – Marii, która została pochowana w Kocinie. Ich projekt opierał się również na przeprowadzeniu wywiadów ze świadkami historii. Udało im się przeprowadzić aż trzy takie wywiady, w tym jeden z wnuczką Honoraty Muchy, uhonorowanej tytułem „Sprawiedliwy wśród Narodów Świata”. W trakcie realizacji projektu dziewczęta zorganizowały również wyjazd do synagogi w Działoszycach.

Jak same piszą: *Przy tworzeniu tego projektu zdobyliśmy wiedzę oraz nowe doświadczenia. Mogłyśmy się zastanowić nad poważnymi kwestiami. Tym, jak my byśmy się zachowały, czy naraziłybyśmy własne życie, aby ratować innych. Projekt „Przywróćmy Pamięć” pozwolił nam poznać historię, nie tylko przez książki, ale także miałyśmy możliwość jej „dotknięcia”.*

CZERSK

woj. pomorskie

Gimnazjum im. Jana Pawła II
Ul. Tadeusza Kościuszki 6, 89–650 Czersk

Pierwsi Żydzi osiedlili się na terenie Czerska w XVIII wieku. W tym czasie w mieście mieszkało 8 Żydów. Największa liczebność gminy odnotowano w roku 1885; 229 osób. Gmina żydowska w Czersku posiadała własny cmentarz, niestety nie zachował się on do dnia dzisiejszego. Również synagoga z 1868 r. nie przetrwała II wojny światowej.

Uczniowie klasy Ile z Gimnazjum im. Jana Pawła II w Czersku, pod opieką wychowawczynie p. Alicji Klauzy realizowali projekt „Ocalić od zapomnienia. Ślady Żydów w Czersku i okolicy”. Głównym celem ich działań było odnalezienie śladów Żydów na terenie Czerska. Udało im się zlokalizować miejsca po dawnym cmentarzu żydowskim i synagodze. Spotkali się z ze świadkiem historii, osobą będącą świadkiem rozbiórki cmentarza żydowskiego na początku lat 50-tych.

W ramach działań projektowych wystosowali wniosek do pani burmistrz Czerska z prośbą o pomoc w realizacji

projektu oraz o oznaczenie terenu cmentarza żydowskiego pamiątkową tablicą. Założyli stronę internetową projektu www.detektywiprzeszlosci.cba.pl, na której dokumentowali swoje działania.

Kolejnym krokiem była wizyta w Archiwum Państwowym w Bydgoszczy, w celu odszukania w starych dokumentach nazwisk Żydów mieszkających w Czersku w XVIII i XIX wieku. W archiwach udało się odnaleźć 11 osób wyznania mojżeszowego mieszkających w Czersku. Dzięki temu gimnazjaliści mogli lepiej wyobrazić sobie czerskich Żydów, poznać ich zawody, dramaty – np. śmierć kilkuletnich dzieci. Dawni mieszkańcy Czerska nie byli już tylko liczbami w statystykach i stali się konkretnymi osobami.

Uczestnicy projektu wzięli udział w szkoleniach na temat historii i kultury Żydów i wycieczkach edukacyjnych, podczas których mieli okazję zapoznać się z religią i tradycją żydowską. Odwiedzili m. in. nową synagogę w Gdańsku-Oliwie oraz cmentarz żydowski w Sopocie. Ich działania na rzecz upamiętnienia czerskiej nekropolii zakończyły się sukcesem: dzięki wsparciu samorządu i wielkiemu zaangażowaniu pani burmistrz w czerwcu 2016 r. odstonięto tablicę upamiętniającą cmentarz żydowski.

Uczniowie nie ustają w poszukiwaniach nazwisk Żydów mieszkających kiedyś w Czersku. Zaangażowali w swoje poszukiwania lokalną społeczność, aby wspólnie działać w roli „detektywów przeszłości”.

Częstochowa na przestrzeni wieków stanowiła centrum życia i rozwoju kultury żydowskiej. Przed II wojną światową Częstochowę zamieszkiwało około 40 000 Żydów, co stanowiło ¼ ogółu jej społeczności. Także i dziś, kilkadziesiąt lat po Zagładzie, w mieście mieszka około 100 osób pochodzenia żydowskiego.

Uczniowie Liceum im. Słowackiego chcieli w swoich działaniach pokazać innym, że w historii ich regionu istotną rolę odgrywała zarówno ludność polska, jak i żydowska. Jak sami mówią: *chcemy przenieść się w czasie i spojrzeć na Częstochowę z innej perspektywy.*

Uczniowie zaangażowani w projekt zrealizowali kilka niezwykle ciekawych działań przybliżających kulturę Żydów. Dzięki projektowi można było obejrzeć żydowskie wesele, odegrane

CZĘSTOCHOWA

woj. śląskie

I Liceum Ogólnokształcące im. Juliusza Słowackiego Al. Tadeusza Kościuszki 8, 42-200 Częstochowa

w formie pantomimy, oraz zrealizowany przez uczniów film pt. „Spacer po żydowskiej części Częstochowy”. Młodzież gościła również z wizytą u Pani Stanisławy Włodarz, z domu Szlama, która wraz z rodzicami została nagrodzona medalem „Sprawiedliwy wśród Narodów Świata” oraz honorowym obywatelstwem państwa Izrael. Uczniowie I LO przeprowadzili z Panią Stanisławą wywiad, który został zarejestrowany i spisany. Kolejnym etapem było przygotowanie ulotek informujących o wkładzie społeczności żydowskiej w rozwój gospodarczy miasta i ich materialnym dziedzictwie. Ulotki, wykonane przez jedną z uczennic, były rozprowadzane wśród mieszkańców Częstochowy w ramach akcji „Żonkil”, upamiętniającej wybuch powstania w getcie warszawskim. Jedną z uczennic wykonała szkic budynku Nowej Synagogi spalonej 25 grudnia 1939 roku przez Niemców.

Podczas projektu wspierał uczniów z Częstochowy Pan Alon Goldman, Przewodniczący Stowarzyszenia Żydów Częstochowian z Izraelu i Wiceprzewodniczący Światowego Stowarzyszenia Żydów Częstochowian.

DĄBROWA BIAŁOSTOCKA

woj. podlaskie

Zespół Szkół im gen. Nikodema Sulika
ul. 1000-lecia Państwa Polskiego 24
16–200 Dąbrowa Białostocka

Pierwsze informacje o Żydach mieszkających w Dąbrowie Białostockiej pochodzą z początku XVIII wieku. Członkowie gminy żydowskiej w 1806 roku stanowili ponad połowę mieszkańców miasteczka, a pod koniec XVIII wieku – aż 85%. Synagoga, wybudowana w 1874 r., nie przetrwała II wojny światowej. W 1921 r. w gminie Dąbrowa Białostocka mieszkało 1218 Żydów na łączną liczbę ponad 3 tysięcy mieszkańców.

Celem programu, w którym wzięli udział uczniowie Zespołu Szkół w Dąbrowie Białostockiej we współpracy z zaprzyjaźnionymi szkołami średnimi z Motodeczna (Białoruś) i Kalwarii

(Litwa), z miejscowymi drużynami harcerskimi, ośrodkiem kultury, Instytutem Pamięci Narodowej w Białymstoku, Towarzystwem Genealogicznym Ziemi Sokólskiej oraz wieloma osobami dobrej woli, było nie tylko zadbanie o zabytkowy, żydowski cmentarz, ale także odtworzenie życia społeczności dąbrowskich Żydów. Działania projektowe pod nazwą „Odczytywanie popiołów – śladami dąbrowskich Żydów” były realizowane przez grupę młodzieży pod opieką p. Doroty Budzińskiej. Grupa prowadziła akcje porządkowania cmentarza żydowskiego w Dąbrowie Białostockiej, informowała społeczność na temat kultury żydowskiej i pełniła funkcję edukacyjną, wskazując miejsca w mieście związane z działalnością społeczności żydowskiej Dąbrowy. Wtedy to zrodził się pomysł, aby zebrać relacje świadków historii, opowiadających o czasach współistnienia w Dąbrowie wielu kultur. Dzięki wsparciu i zaangażowaniu pana Tomasza Wiśniewskiego – dziennikarza, historyka, krajoznawcy, filmowca i pedagoga, powstały nagrania wypowiedzi najstarszych mieszkańców miasta na temat współistnienia Polaków i Żydów. Ostatecznie materiał zaowocował filmem „Nieobecna rodzina”. Dał też początek pierwszym spotkaniom z przedstawicielami Gimnazjum w Kalwarii, w trakcie których przystąpili oni

do wspólnego działania podczas projektu „Przywrócimy pamięć”. W ramach działań uczniowie objęli opieką cmentarz żydowski, sporządzili jego plan, zewidencjonowali zachowane macewy i przygotowali dokumentację fotograficzną. Umieścili tablicę i znak informacyjny prowadzące do cmentarza. Sporządzili również wirtualną mapę przedwojennej Dąbrowy i zaznaczyli na niej miejsca związane z religią i kulturą Żydów (ze szczególnym uwzględnieniem synagog). Wielkim osiągnięciem było odnalezienie potomków dąbrowskich Żydów w Stanach Zjednoczonych i Izraelu. W maju 2016 r. odbyło się ich spotkanie w Dąbrowie Białostockiej. Działania były relacjonowane na stronie projektu na Facebooku.

Ich działania wspierało wiele osób, m.in. Starosta i Wicestarosta Powiatu Sokólskiego, Burmistrz Miasta i Gminy Dąbrowa Białostocka, Dyrektor Zespołu Szkół im. gen. N. Sulika w Dąbrowie Białostockiej – Jarosław Budnik, Miejsko – Gminny Ośrodek Kultury w Dąbrowie Białostockiej, Towarzystwo Genealogiczne Ziemi Sokólskiej oraz wiele innych osób i organizacji, którym bliska jest przeszłość ich „małej ojczyzny”.

Burmistrz Dąbrowy Białostockiej
Starosta Sokólski
Fundacja GAMA w Dąbrowie Białostockiej
Liceum Ogólnokształcące w Dąbrowie Białostockiej
Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury w Dąbrowie Białostockiej

zapraszają na
Dzień Kultury Żydowskiej
który odbędzie się 24 maja 2016 r. /wtorek/

PROGRAM
Aula Gimnazjum w Dąbrowie Białostockiej
 Wystawa „Bożnice drewniane” z Centrum im. Ludwika Zamenhafa w Białymstoku
 12.00 - rozpoczęcie uroczystości
 12.15 - wystąpienie potomków dąbrowskich Żydów
 12.45 - konferencja naukowa dotycząca historii Dąbrowy oraz społeczności żydowskiej
 14.00 - premiera filmu „Nieobecna rodzina” Tomasza Wiśniewskiego, którego bohaterami są mieszkańcy Dąbrowy Białostockiej
Cmentarz żydowski
 15.30 - nabożeństwo ekumeniczne
Plac Kościuszki
 14.00 - jarmark
 17.00 - koncert muzyki żydowskiej - KAPELA JANKIELA

Współfinansowano w ramach Politeki - Litewskiego Funduszu Wymiany Młodzieży z dotacji MEN

Współfinansowano z budżetu
 MIEJSCA DĄBROWA BIAŁOSTOCKA
 POWIATU SOKÓLSKIEGO

FOR BIAŁOSTOKIENSKI FUNDUSZ WYMIANY MŁODZIEŻY
 LIS FLAVUS IN LINGUIS
 EUROPEAN UNION
 POLSKA
 MINISTERSTWO
 EDUKACJI
 NARODOWEJ

DĄBROWA GÓRNICZA

woj. śląskie

I Liceum Ogólnokształcące im. Waleriana Łukasińskiego
ul. Mikołaja Kopernika 4, 41-300 Dąbrowa Górnicza

Żydzi uzyskali zezwolenie na osiedlanie się w Dąbrowie Górniczej i okolicy w połowie XIX w. Bliskie związki łączyły miejscową gminę żydowską z gminami w Będzinie i Olkuszu.

Stąd też realizowany przez uczniów I LO projekt „Śladami Żydów Zagłębiowskich” obejmuje swoim zasięgiem nie tylko Dąbrowę, ale także Sosnowiec i Będzin. Uczestnicy odtwarzali dzieje Żydów w miastach Zagłębia, próbując dotrzeć – w wielu przypadkach skutecznie – do potomków

miejscowych Żydów mieszkających w Izraelu, Argentynie i Peru. *Chcemy pokazać naszej młodzieży, jak ważne jest pielęgnowanie relacji międzyludzkich i jak ważna jest idea tolerancji dla pokojowego współistnienia społeczności*, pisali koordynatorzy projektu.

Ważnym punktem odniesienia dla uczestników projektu była historia Rutki Laskier, „polskiej Anny Frank” z Będzina, której pamiętnik przechowywała przez dziesięciolecia jej polska przyjaciółka.

W ramach projektu uczniowie zapoznali się z dziennikiem Rutki i odwiedzili jej dom, oraz inne miejsca związane z historią będzińskich Żydów. Przeprowadzili badania źródłowe, docierając do wielu informacji i zdjęć, które umieścili na blogu i Facebooku. Owocem ich prac jest także prezentacja na temat historii Żydów zagłębiowskich. Posadzili także cebulki krokusów na pamiątkę dzieci – ofiar Holokaustu.

Lokalnymi sojusznikami licealistów z Dąbrowy były Fundacja Brama Cukermana, Cafe Jerozolima z Będzina, oraz Muzeum Żydów Śląskich z Gliwic.

Żydzi mieszkali we Frampolu od XVIII w. W 1921 r. gmina żydowska miała 1465 członków – ponad połowę mieszkańców miasta. Słynny żydowski pisarz Isaac Bashevis Singer opisał Frampol z okresu dwudziestolecia międzywojennego w swoich opowiadaniach: „Opowieść o trzech życzeniach”, „Pan z Krakowa” i „Niewidzialni”. W połowie 1942 roku we Frampolu mieszkało już tylko 703 Żydów na łączną liczbę 8141 mieszkańców. Wojnę przeżyli nieliczni.

Uczniowie Samorządowego Zespołu Szkolnego w ramach działań projektowych przygotowali szkolną gazetkę poświęconą tematyce mniejszości żydowskiej na ziemiach polskich. Zorganizowali dla swoich szkolnych kolegów i koleżanek oraz społeczności lokalnej Dzień Tolerancji oraz lekcję wiedzy o społeczeństwie poświęconą mniejszości żydowskiej w Polsce. W ramach odkrywania żydowskiej historii miasta i regionu spotkali się z najstarszymi mieszkańcami miasta

FRAMPOL

woj. lubelskie

Samorządowy Zespół Szkolny
ul. Gorajska 16, 23-440 Frampol

i przeprowadzili z nimi wywiady. Zaopiekowali się też miejscowym cmentarzem żydowskim, na którym w kwietniu 2016 roku, dzięki Fundacji Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego, dokonano uroczystego odsłonięcia tablicy upamiętniającej obecność Żydów we Frampolu.

Renowacja tego cmentarza ma stać się przykładem dla całej Europy, jak lokalna społeczność dba o swoje dziedzictwo kulturowe – podkreślił Sekretarz Generalny Rady Europy Thorbjørn Jagland, gość honorowy uroczystości.

GNIEWOSZÓW

woj. Mazowieckie

Publiczne Gimnazjum

Ul. Marii Konopnickiej 19, 26–920 Gniewoszków

W 1748 r. na terenie Gniewoszowa istniała drewniana synagoga, kolejną wybudowano na przełomie XIX i XX w. W latach 1918 – 1939 w skład gminy wchodziły miejscowości Gniewoszków, Granica, Sieciechów i Garbatka. W 1925 r. gmina żydowska liczyła 2530 członków. Na terenie gminy, jak wynika ze spisu z 1931 r., oprócz dwóch synagog były także mykwa i dwa cmentarze – wyremontowane w latach 2015–2016 dzięki Fundacji Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego.

Uczniowie Gimnazjum w Gniewoszowie starają się przybliżyć wiedzę o życiu codziennym w Gniewoszowie i Granicy w czasach, gdy Żydzi i Polacy wspólnie je zamieszkiwali,

a także poznać historię zagłady ludności żydowskiej w czasie II wojny światowej. Dzięki projektowi chcą przybliżyć tę historię swoim kolegom i koleżankom ze szkoły, mieszkańcom swojej gminy i wszystkim zainteresowanym.

Podczas realizacji projektu zebrali informacje na temat życia Żydów w Gniewoszowie i Granicy, przeprowadzili wywiady z mieszkańcami gminy i świadkami historii. Przeprowadzili ankietę diagnozującą wiedzę na temat społeczności żydowskiej w Gniewoszowie wśród uczniów, nauczycieli i mieszkańców gminy. Szczególną uwagę poświęcili jednak historii gniewoszkowskiej synagogi.

Na podstawie zebranych przez nich informacji powstał film, pokazujący materialne ślady pozostałe po gniewoszkowskich Żydach. Na zorganizowanym przez nich dniu programu „Przywróćmy Pamięć” zaprezentowali dorobek swoich działań szerokiej publiczności.

Podczas prac projektowych pomagała im dyrekcja gimnazjum, nauczyciele oraz rodzice. Uzyskali także wsparcie Urzędu Gminy w Gniewoszowie i Biblioteki Gminnej.

Jak sami mówią: *jesteśmy dumni, że dzięki naszej pracy możemy zrobić coś wartościowego dla naszej społeczności lokalnej – dla naszej małej Ojczyzny.*

W latach 1942–1945 w Goleszowie istniał podobóz KL Auschwitz Golleschau, którego więźniowie pracowali w należącej do SS cementowni.

Uczniowie Gimnazjum w Goleszowie (w programie od 2008 r.) starają się upowszechniać wiedzę na temat obozu i losów jego więźniów. Uczestniczą regularnie w uroczystościach upamiętniających obóz, przyczynili się do realizacji filmu dokumentalnego „Dopisani do Listy Schindlera”, opisującego historię więźniów z Golleschau, uratowanych przez Oskara i Emilię Schindlerów, dbają także o pamięć o więźniu goleszowskiego podobozu Jeanie Bartischan – Balazs, autorze malowideł naściennych przedstawiających życie w obozie. Udało im się nawiązać kontakt w córką i rodziną artysty, mieszkającymi we Francji. Jak sami piszą: *Jesteśmy bardzo dumni z odkrycia tożsamości więźnia artysty – autora naściennych malowideł w goleszowskim podobozie. Informacje o nim upowszechniamy w środowisku.*

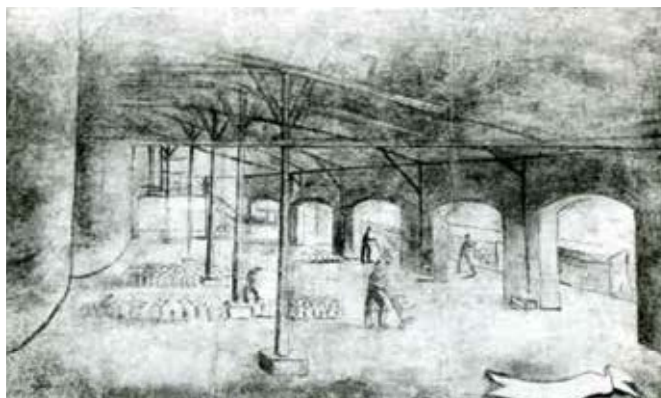
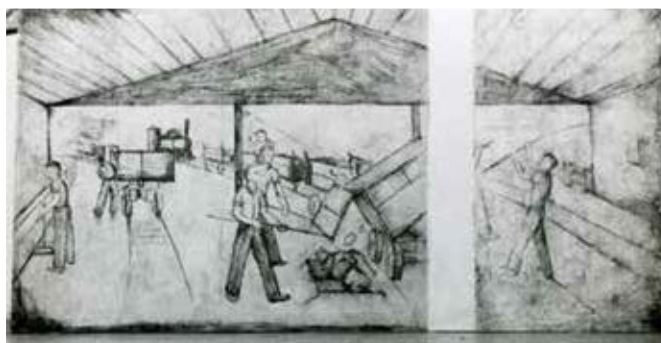
Uczestnicy programu ustalili, gdzie mieszkali goleszowscy Żydzi przed II wojną światową i podjęli próby nawiązania kontaktu z ich potomkami w Izraelu. Zebrane przez nich informacje zostały zawarte w publikacji „Dzieci Cieszyna”, opublikowanej przez Żydowski Instytut Historyczny, oraz książce „Arbeitslager Golleschau – dzieje podobozu”. Wzięli udział w dniach kultury żydowskiej w Cieszynie. Corocznie sadzą krokusy, upamiętniając w ten sposób dziecięce ofiary Holokaustu.

Podczas realizacji programu Gimnazjum w Goleszowie współpracowało z Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN, Żydowskim Muzeum „Galicja” w Krakowie i z Izbą Oświęcimską w Goleszowie.

GOLESZÓW

woj. śląskie

Gimnazjum
ul. Szkolna 2, 43-440 Goleszów

Fot. by D T G - Own work, CC BY 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=14742899>

JASIONÓWKA

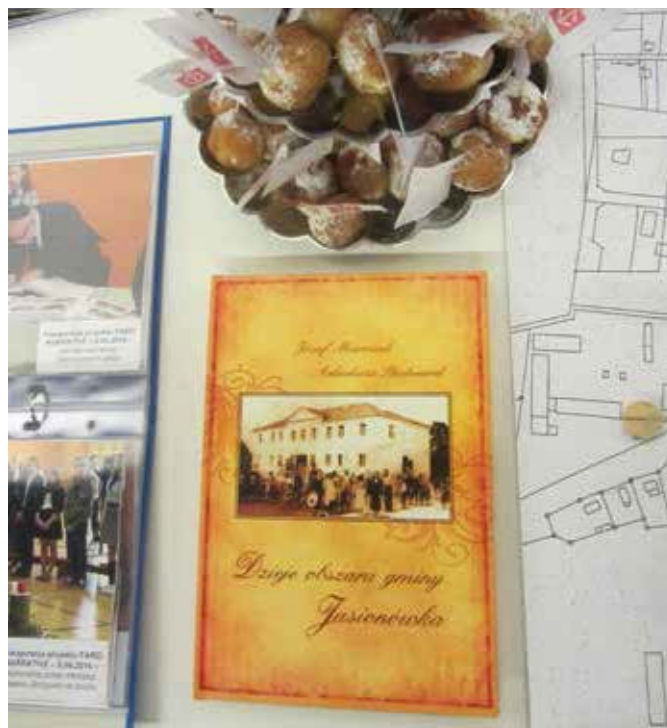
woj. podlaskie

Gimnazjum w Zespole Szkolno-Przedszkolnym
ul. Knyszyńska 21B, 19–122 Jasionówka

Żydzi mieszkali w Jasionówce od XVI w. Pod koniec XIX wieku społeczność żydowska stanowiła 73,7% całej populacji miasteczka. W czasie II wojny światowej Żydzi opuścili Jasionówkę. Ci, którzy przeżyli czas wojny, wyjechali za granicę i nigdy nie wrócili do Polski. Obecnie w Jasionówce nie ma mieszkańców pochodzenia żydowskiego. Pozostała jednak pamięć o nich i materialne ślady ich dawnej bytności.

Celem działań młodzieży z gimnazjum w Jasionówce było poznanie historii społeczności żydowskiej w okolicy oraz propagowanie wśród społeczności lokalnej wiedzy na temat wielokulturowej przeszłości Jasionówki.

Projekt „Śladami dawnych sąsiadów – w poszukiwaniu ‘zagubionej’ przeszłości” podzielony został na działy tematyczne, realizowane w grupach zadaniowych. Uczestnicy odkrywali historię Żydów jasionowskich za pośrednictwem wędrowek śladami ich społeczności. Zgromadzonymi informacjami gimnazjaliści podzielili się ze społecznością szkolną i lokalną. Wspólnie z uczniami swojego gimnazjum zapoznali się z tradycją i kulturą żydowską poprzez organizację warsztatów i konkursów o tej tematyce. Zaopiekowali się również cmentarzem żydowskim i nawiązali współpracę z władzami samorządowymi. Efekty swojej pracy prezentowali poprzez

informacje na stronach internetowych, artykuły prasowe w mediach lokalnych, publiczną prezentację mapy „Jasionówka dawniej i dziś”, wystawy zdjęć i prac plastycznych, wreszcie poprzez udostępnienie wywiadów ze świadkami historii.

Przeprowadzili wywiad z jedną z najstarszych mieszkanek ich miejscowości, która opowiedziała o niezwyklej przyjaźni, łączącej ją z żydowską dziewczynką Chaną oraz o dalszych losach jej rodziny. Spotkania z innymi mieszkańcami gminy pozwoliły na dotarcie do dokumentów zawierających informacje o losach Żydów podczas okupacji.

Pierwsza informacja o Żydach na terenie Katowic pochodzi z początku XVIII wieku. Na początku XIX w Katowicach mieszkało zaledwie 12 Żydów. W 1862 roku wybudowana została synagoga – w tym czasie liczebność gminy wynosiła 105 osób. W momencie uzyskania praw miejskich przez Katowice w roku 1865, liczba osób narodowości żydowskiej znacząco wzrosła; Żydzi stanowili wówczas 12% ogółu mieszkańców. W latach 30-tych XX wieku społeczność żydowska Katowic liczyła 5716 osób.

Uczniowie z Zespołu Szkół Zawodowych w Katowicach realizowali projekt w ramach Programu „Przywróćmy Pamięć” równoległe z projektem edukacyjnym „Pamiętajmy o Holokauście”.

W ramach działań projektowych uczestnicy projektu zorganizowali wyjazd edukacyjny do Muzeum Auschwitz i złożyli wizytę w Gminie Wyznaniowej Żydowskiej w Katowicach, gdzie przewodniczący gminy przybliżył im historię katowickich i śląskich Żydów. W marcu 2016 w ramach projektu przeprowadzono konferencję dla młodzieży szkół gimnazjalnych Katowic pt. „Zanim odwiedzisz Auschwitz”. Gościem konferencji był prezes siemianowickiego oddziału Towarzystwa Opieki nad Oświęcimiem – Mirosław Domin, który zapoznał uczestników z problematyką związaną z odwiedzaniem Miejsc Pamięci. Podczas spotkania młodzi

KATOWICE

woj. śląskie

Zespół Szkół Zawodowych im. Romualda Mielczarskiego Aleja Bolesława Krzywoustego 13, Katowice

katowiczanie usłyszeli historię Abrama Koplowicza – czternastoletniego żydowskiego chłopca, zamordowanego w KL Auschwitz-Birkenau po likwidacji łódzkiego getta.

Na kolejnym etapie działań przygotowano dokumentację fotograficzną miejsca po nieistniejącej już Wielkiej Synagodze, spalonej 4 września 1939 roku przy obecnej ul. Mickiewicza.

Uczestnicy projektu przygotowali i przeprowadzili Spotkania z Kulturą Żydowską dla szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych Katowic, Siemianowic Śląskich i Chorzowa oraz środowiskowe obchody Narodowego Dnia Pamięci o Ofiarach Niemieckich Nazistowskich Obozów Koncentracyjnych. Podczas realizacji projektu uczniowie współpracowali z Państwowym Muzeum Auschwitz-Birkenau oraz Chrześcijańskim Stowarzyszeniem Rodzin Oświęcimskich, Domem Kultury „Koszutka” w Katowicach oraz Gminą Wyznaniową Żydowską w Katowicach.

KŁODZKO

woj. dolnośląskie

Gimnazjum nr 2 im. Stanisława Wyspiańskiego
Miejski Zespół Szkół
Ul. Henryka Sienkiewicza 61, 57-300 Kłodzko

Żydzi osiedlili się w Kłodzku już w XIV w., jednak niespełna 100 lat później zostali zmuszeni do opuszczenia miasta. W 1825 r. w Kłodzku mieszkało 57 Żydów, a w roku 1871 r. już 226. W 1885 roku wybudowano synagogę według projektu architekta Alberta Grau. Od 1937 r. zaczęły się prześladowania ludności żydowskiej, podczas których odbierano Żydom warsztaty, sklepy i domy. W czasie Nocy Kryształowej w 1938 r. Niemcy spalili synagogę i zdemolowali wszystkie żydowskie sklepy. W maju 1939 r. w Kłodzku mieszkało 58 Żydów.

Po II wojnie światowej w mieście osiedliło się około 2300 uchodźców żydowskich (4% ogółu mieszkańców). Powstała gmina żydowska, jednak w kolejnych latach większość Żydów wyjechała za granicę. W 1960 r. w mieście mieszkało jeszcze 190 Żydów, ale po emigracji 1968 r. wszystkie organizacje żydowskie w mieście zostały rozwiązane.

Grupa projektowa z Gimnazjum nr 2 w Kłodzku to czwórka przyjaciół tworzących zgraną paczkę, uwielbiających się śmiać, pomagających sobie nawzajem i chętnie spędzających wspólnie wolny czas. Ich celem było pokazanie kolegom i koleżankom historii ich miasta i wspólne uczenie się szacunku oraz tolerancji dla wszystkich ludzi, którzy mieszkali dawniej i mieszkają obecnie na terenie Kłodzka.

W ramach działań projektowych gimnazjaliści zebrali informacje i dokumenty związane z obecnością społeczności żydowskiej w Kłodzku, w tym zdjęcia i opis zabytków. Udało im się również ustalić miejsce gdzie stała synagoga kłodzka. Zorganizowali wystawę na temat Żydów mieszkających w Kłodzku przed II wojną światową oraz po wojnie. Pokazali swoim kolegom ze szkoły miejsca, gdzie znajdują się zabytki związane ze społecznością żydowską. Założyli blog, na którym dokumentują swoje działania projektowe: <http://spolecznosc-zydowska-w-klodzku.blogspot.com>. Blog osiągnął ponad 1500 wyświetleń, odwiedzali go internauci m.in. ze Stanów Zjednoczonych, Niemiec, Estonii, Indii, Kanady, Indonezji, Irlandii, Włoch oraz Holandii.

Jesteśmy dumni, że udało nam się znaleźć sposób dotarcia do tak licznej grupy odbiorców. Cieszymy się, że dzięki nam tak wielu ludzi mogło poznać tradycje, kulturę Żydów oraz dowiedzieć się sporo o działalności Żydów na terenie Kłodzka.

Żydzi przybyli do Koronowa pod koniec XVIII wieku. Niestety 100 lat później, w r. 1861, w mieście istniała żydowska gmina wyznaniowa, dysponująca własną synagogą i licząca 479 członków. Dziś jedynym świadectwem ich obecności jest cmentarz, założony w 1817 r.

Uczestniczki projektu z Zakładu Poprawczego w Koronowie wzięły udział w programie „Przywróćmy Pamięć”, ponieważ chciały poznać bliżej historię społeczności żydowskiej Koronowa i okolic. Zapoznaly się z dziejami, kulturą i obyczajami Żydów oraz historią koronowskiej synagogi. Przeprowadziły również prace porządkowe na miejscowym cmentarzu żydowskim, będącym bezcennym źródłem wiedzy o mieszkańcach miasta i okolic. Wraz z opiekunem grupy odbyły wycieczkę do regionalnej izby pamięci, gdzie zgromadzone zostały pozostałości po wyposażeniu synagogi. Wzięły również udział w „Akcji Żonkil”, oraz obejrzały film „Nie było żadnej nadziei”, opowiadający o powstaniu w getcie warszawskim. W teatrze w Bydgoszczy obejrzały przedstawienie „Dybuka” według Szymona An-skiego.

KORONOWO

woj. kujawsko-pomorskie

**Zakład Poprawczy i Schronisko dla Nieletnich
ul. Dworcowa 36, 86-010 Koronowo**

KOZIENICE

woj. mazowieckie

I Liceum Ogólnokształcące im. Stefana Czarnieckiego
ul. Warszawska 25, 26–900 Koziennice

Koziennice stały się miejscem zamieszkania wspólnoty żydowskiej już w XVI w. Na przełomie XVIII i XIX w. działał tu słynny rabin Izrael Icchak Hofstein (1733–1834), zwany Magidem z Koziennic. W okresie międzywojennym Żydzi stanowili ponad połowę ludności miasta.

Uczniowie I Liceum Ogólnokształcącego im. Stefana Czarnieckiego w Koziennicach (od 2008 r. w programie) postawili sobie za cel zbieranie informacji o koziennickich Żydach, poznawanie związanych z nimi miejsc i poszukiwanie śladów. Zebrane przez siebie informacje zaprezentowali uczniom gimnazjum. Opracowali plan wycieczki „Śladami społeczności żydowskiej w Koziennicach”.

Przeprowadzili także wywiad z panią Aleksandrą Mlaśtek, mieszkanką Koziennic, która podzieliła się z nimi

wspomnieniami na temat społeczności żydowskiej w okresie międzywojennym. Nawiązali także współpracę z XV Liceum Ogólnokształcącym w Łodzi, którego uczniowie studiowali losy Chaima Koziennickiego. Koziennicki jako chłopiec przeżył Holokaust a po wojnie wyemigrował do Izraela.

Obecność Żydów w Krakowie odnotowano już w XI w. Przez stulecia miasto było centrum żydowskiego życia naukowego i religijnego. To w Krakowie nauczali wielcy uczeni tacy jak rabini Jakub Polak, Mojżesz ben Israel Isserles zwany Remu i wielu innych. Od pierwszej połowy XVI w. na Kazimierzu działały także pierwsze w Polsce drukarnie, gdzie drukowano książki w języku hebrajskim i jidysz. W latach 1772–76 Kazimierz znajdujący się pod okupacją austriacką liczył ok. 4100 Żydów (ok. 17% ludności). Na przełomie XIX i XX wieku liczba Żydów w Krakowie wzrosła do 25 000, co stanowiło ok. 28% całej populacji miasta. W późniejszym okresie liczba żydowskich mieszkańców miasta wynosiła ok. 25% mieszkańców, w 1931 roku było ich 56 000.

Uczniowie XIII Liceum Ogólnokształcącego im. Bohaterów Westerplatte w Krakowie od wielu lat kultywują pamięć o tym, że na ziemiach Polski przez stulecia mieszkali przedstawiciele różnych wyznań i kultur. Od wielu lat uczestniczą w krakowskim Marszu Pamięci związanym z rocznicą likwidacji krakowskiego getta, odwiedzają również muzeum Auschwitz-Birkenau. Od 2012 r. zrealizowali następujące projekty: „Zwyczajni Niezwyčajni – Sprawiedliwi wśród Narodów Świata”, „Żydowscy świadkowie polskiego stulecia”, „Projekt Pamięć” oraz „Spotkania ze Świadcami Historii”.

KRAKÓW

woj. małopolskie

**XIII Liceum Ogólnokształcące
im. Bohaterów Westerplatte
Ul. Sądowa 4, 31-542 Kraków**

Ten ostatni kontynuowali w roku szkolnym 2015/2016 pod nazwą „Opowiedz mi o Polsce – Spotkania ze Świadcami Historii”. W jego ramach w szkole odbywały się spotkania, lekcje muzealne, warsztaty. Tematyka spotkań jest związana z historią Polski w XX w., historią ludności żydowskiej mieszkającej na ziemiach polskich, Holokaustem, Ocalonymi i Sprawiedliwymi Wśród Narodów Świata.

W ramach działań podjętych w tegorocznej edycji programu uczniowie przygotowali filmy i prezentacje. Wzięli także udział w projekcie Krokus. Miały miejsce spotkania ze świadkami historii w tym Ocalonymi i Sprawiedliwymi, Sybirakami, autorami publikacji, pracownikami naukowymi. Zdobytą w działaniach projektowych wiedzę uczniowie dzielili się ze swoimi kolegami podczas dyskusji, konkursów, lekcji, wystaw tematycznych i zajęć pozalekcyjnych.

Fot. Andrzej Harasz

KRUSZYN

woj. kujawsko-pomorskie

Zespół Szkół z Oddziałami Integracyjnymi
im. Polskich Noblistów
ul. Szkolna 15, 87-853 Kruszyn

Kruszyn położony jest 15 km od Włocławka. Pierwsi osadnicy żydowscy pojawili się we Włocławku na początku XIX w. W okresie międzywojennym stanowili większość wśród właścicieli zakładów przemysłowych i sklepów. Włocławek był też jednym z największych centrów żydowskiego druku. W 1921 r. w mieście mieszkało 9523 Żydów, stanowiąc niespełna 24% ludności.

Uczniowie gimnazjum wchodzącego w skład Zespołu Szkół w Kruszyńce postawili sobie za cel przywrócenie pamięci o Żydach z Włocławka. Przebieg projektu nadzorowała wychowawczynie klasy – Pani Magdalena Marczak. W kwietniu 2016 r. uczestnicy przygotowali wystawę dla uczniów Zespołu Szkół. W jej ramach miał miejsce poczęstunek, na który składały się potrawy kuchni żydowskiej, zaprezentowano makietę synagogi we Włocławku, przedstawiono elementy charakterystyczne dla kultury żydowskiej takie jak menora, czy mezuzah, a także liczne plakaty i albumy. Gościem specjalnym był pasjonat kultury żydowskiej – ks. dr Marek Radziszewski, który chętnie podzielił się swoją wiedzą ze zgromadzonymi uczniami i nauczycielami. Dzięki temu projektowi uczniowie oraz nauczyciele mogli wzbogacić swoją wiedzę na temat kultury włocławskich Żydów.

Do XIX w. w Łodzi mieszkało niewielu Żydów. Sytuacja ta zmieniła się na przełomie XIX i XX w., kiedy to Żydzi w związku z rozwojem przemysłu stali się najszybciej rozwijającą się mniejszością, a ich liczba wzrosła ponad trzydziestokrotnie, osiągając 162 000 w roku 1914. W mieście istniały cztery synagogi i setki mniejszych domów modlitwy. Całe to dziedzictwo zostało zniszczone podczas II wojny światowej, a licząca sobie wówczas 230 tys. społeczność żydowska została niemal w całości wymordowana przez Niemców.

Uczniowie Gimnazjum im. M. Reja w Łodzi przygotowali grę terenową po śladach nieistniejących przedwojennych żydowskich zabytków. Chcieli w ten sposób przybliżyć

Publiczne Gimnazjum nr 26 im. Mikołaja Reja
Aleja 1 Maja 89, Łódź

wszystkim biorącym uczestnikom historię przedwojennej żydowskiej Łodzi, oraz ukazać bogactwo żydowskiego życia kulturalnego i religijnego.

Podczas realizacji projektu uczniowie współpracowali z Gminą Wyznaniową Żydowską w Łodzi.

MAKÓW MAZOWIECKI

woj. mazowieckie

Zespół Szkół nr 2

Publiczne Gimnazjum nr 2

ul. Gen. Kazimierza Pułaskiego 15, 06–200 Maków Mazowiecki

Żydzi mieszkali w Makowie Maz. już w XVI w. W roku 1827 stanowili nawet przejściowo 90% populacji miasta. W XIX w. powstała tu jedna z najbardziej znanych jesziw na Mazowszu.

Uczniowie z Gimnazjum nr 2 zaplanowali w ramach swojego projektu odtworzenie makowskiego sztetla. Odbyli wycieczkę z przewodnikiem po mieście, następnie na współczesną mapę Makowa nanieśli miejsca związane z historią miejscowych Żydów, po czym łącząc je utworzyli trasę spacerową. Wyszukiwali stare zdjęcia i materiały w archiwach, Internecie, oraz w kolekcjach prywatnych.

Szczególny nacisk położyli na żywą historię – uczestniczyli w spotkaniu z Alexem Dancygiem, historykiem z Izraela, współpracującym z instytutem Jad Waszem w Jerozolimie, gościli w szkole rodzinę Davida Azrieli, kanadyjsko-izraelskiego miliardera urodzonego w Makowie, zorganizowali spotkanie ze studentami z Kanady, a także wzięli udział w spotkaniu z serbskim pisarzem Dušanem Savićem, autorem książki o Holokauście. Podczas spotkań występowali w roli ambasadorów swojego miasta, oprowadzając gości po odkrytych przez siebie miejscach i opowiadając o historii Żydów z Makowa. Przygotowali także wystawę na temat rodzin żydowskich, mieszkających przed wojną w mieście, którą zaprezentowali także podczas finału programu w Warszawie. Oddali hołd zamordowanym w Holokauście, zapalając znicze pod pomnikiem na miejscowym cmentarzu żydowskim. Wyniki swoich działań prezentują na swojej stronie na Facebooku.

W Zespole Szkół corocznie odbywa się konkurs regionalny „O Nagrodę im. Izaaka Wesołka”. Nagrody funduje Fundacja Azrieli.

MIEROSZÓW

woj. dolnośląskie

Publiczne Gimnazjum im. Krzysztofa Kieślowskiego
Ul. Stefana Żeromskiego 30, 58-350 Mieroszów

Niewiele wiadomo na temat historii mieroszowskich Żydów. Cmentarz żydowski w Mieroszowie powstał w r. 1900 i zachował się do dzisiaj, chociaż w bardzo złym stanie.

Młodzież z Gimnazjum im. K. Kieślowskiego w Mieroszowie postanowiła w ramach działań projektowych przeprowadzić lekcję na temat Żydów zamieszkujących ich gminę, oraz uporządkować cmentarz, który jest symbolicznym znakiem obecności i pamięci. Wzięli sobie za cel szerzenie wiedzy na temat ludności żydowskiej zamieszkującej ten rejon Polski, poznanie ich kultury oraz historii, zainteresowanie lokalnym dziedzictwem kulturowym Dolnego Śląska.

MŁAWA

woj. mazowieckie

Towarzystwo Miłośników Twórczości Tekli Badarzewskiej
Ul. Henryka Sienkiewicza 24, 06-500 Mława.

Radzanów leży w odległości 30 km od Mławy. Żydzi mieszkali tam od drugiej połowy XVIII w. W r. 1865 stanowili 45% mieszkańców miasteczka. Na początku XX w. na miejsce spalonej drewnianej synagogi wybudowano nowy, murowany budynek utrzymany w stylu mauretańskim. Synagoga przetrwała drugą wojnę światową. Wspólnie z Fundacją Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego planowane jest podjęcie dalszych działań mających na celu doprowadzenie do jej kompleksowego remontu.

Synagoga w Radzanowie i jej historia stały się tematem przewodnim projektu realizowanego przez grupę młodzieży z Towarzystwa Miłośników Twórczości Tekli Badarzewskiej w Mławie. Zaniepokojeni losem opuszczonej synagogi, postanowili poszukać dla niej ratunku. W tym celu nawiązali współpracę z Urzędem Gminy Radzanów, zebrali informacje na temat historii synagogi oraz przeprowadzili rozmowy z mieszkańcami Radzanowa i regionu na temat potrzeb i oczekiwań związanych z możliwością zagospodarowania i wykorzystania budynku synagogi. Zorganizowali publiczne wydarzenie „Otwórzmy drzwi synagogi”, w Radzanowie, w którym licznie wzięli udział mieszkańcy i zaproszeni goście. Projekt cieszył się znacznym zainteresowaniem prasy krajowej i zagranicznej.

Kolejnym krokiem było opracowanie propozycji turystyczno-kulturalnych, jakie może zaoferować Radzanów i jego okolice (rzeka Wkra) oraz przygotowanie propozycji wykorzystania budynku i jego funkcjonowania w środowisku lokalnym.

NAMYSŁÓW

woj. opolskie

Zespół Szkół Rolniczych
Ul. Kazimierza Pułaskiego 3, 46–100 Namysłów

Żydzi mieszkali w Namysłowie od XIV w. W r. 1861 gmina żydowska osiągnęła swoją największą liczebność 239 osób (blisko 6% populacji miasta). Synagoga, wybudowana w r. 1856, zachowała się do dzisiaj mimo podpalenia przez nazistowskie bojówki podczas Nocy Kryształowej.

Uczniowie ZSR w Namysłowie w tegorocznej edycji programu „Przywróćmy Pamięć” postanowili w ramach Dnia Pamięci o Żydach Namysłowskich odsonić pamiątkową tablicę na budynku dawnej synagogi w Namysłowie. Działanie zrealizowano przy wsparciu Starostwa Powiatowego. W ramach projektu miał także miejsce Międzywojewódzki Konkurs Wiedzy o Historii i Kulturze Żydów, w którym specjalne miejsce znalazły tematy związane z historią Żydów ze Śląska).

NOWA RUDA

woj. dolnośląskie

Gimnazjum nr 1 im. Zjednoczonej Europy
ul. Mikołaja Kopernika 6
57-400 Nowa Ruda

W 1946 r. w powiecie kłodzkim mieszkało 3790 Żydów, którzy przybyli po wojnie z terenów Związku Radzieckiego. W latach 1946–1947 w Nowej Rudzie działała Żydowska Szkoła Powszechna im. Szolem Alejchem, do której uczęszczało 26 dzieci i w której pracowało 2 nauczycieli. Dzisiaj w Nowej Rudzie nie ma społeczności żydowskiej.

W swoich działaniach projektowych uczniowie z Gimnazjum nr 1 w Nowej Rudzie postanowili skoncentrować się na gromadzeniu informacji na temat szeroko rozumianej historii i kultury Żydów, celem zaprezentowania ich w formie albumu oraz broszur na wystawie szkolnej. Ponadto dotarli do potomków nieżyjących, nielicznych Żydów w Nowej Rudzie i przeprowadzili wywiad m.in. z córką pana Rubinsteina. Główny jednak akcent ich działań położony został na opracowaniu krótkiego przedstawienia teatralnego o historii i kulturze Żydów, które zaprezentowali przed lokalną społecznością.

Zorganizowali również wystawę prac plastycznych w ramach Międzyszkolnego Konkursu o Tradycjach Żydowskich, przeprowadzili zajęcia warsztatowe poświęcone tematyce Holocaustu. W ramach zorganizowanej wycieczki do Wrocławia odwiedzili cmentarz żydowski, oraz rozmawiali z Ocaloną z Holocaustu z Nowej Rudy.

Jak sami podkreślają: *jesteśmy dumni z tego, że pomimo braku „ślada społeczności żydowskiej” na naszym terenie przyczynimy się do upowszechnienia informacji o historii i kulturze Żydów nie tylko w naszej szkole, ale wśród społeczności lokalnej.*

Żydzi pojawili się w Olsztynie (d. Allenstein) w 1780 roku. Pod koniec XIX wieku stanowili 3% ogółu mieszkańców miasta. W r. 1819 zbudowano dom modlitwy, pierwsza synagoga powstała w roku 1835. Nową synagogę wybudowano w roku 1877, obok niej powstał żydowski dom starców i dom gminy żydowskiej. W wyniku wydarzeń Nocy Kryształowej w 1938 roku synagoga została podpalona i zdewastowana, a w późniejszym czasie rozebrana. Do czasów współczesnych przetrwał jedynie dom pogrzebowy zaprojektowany przez Ericha Mendelssohna. Cmentarz żydowski założono w roku 1818.

„Działanie nośnikiem pamięci o przeszłości” to hasło, pod jakim młodzież z Gimnazjum nr 13 w Olsztynie realizowała swój projekt w ramach programu „Przywróćmy Pamięć”. Uczniowie porządkowali cmentarz żydowski, zwiedzali Olsztyn śladami ludności żydowskiej, fotografowali obiekty – materialne ślady pozostałe po tej społeczności w mieście. Z okazji rocznicy powstania w getcie warszawskim młodzież przygotowała i przedstawiła przedstawienie słowno-muzyczne „Czy mogła istnieć miłość w obozie w Auschwitz? (Romeo i Julia w Auschwitz)”. Spektakl opowiada losy tragicznej miłości Żydówki Mali Zimetbaum i Polaka Edka Galińskiego. Olsztyńscy gimnazjaliści zajmowali się również w swoich działaniach terenem nieformalnego getta, istniejącego

OLSZTYN

woj. warmińsko-mazurskie

Gimnazjum nr 13 im. Huberta Wagnera
ul. Bolesława Jeziołowicza 2, 10-690 Olsztyn

w czasie II wojny światowej przy dawnym domu starców i domu gminy żydowskiej w Olsztynie.

Co uczniom dał ten projekt? *Zaczęłam zwracać uwagę na temat Holocaustu i obozów koncentracyjnych. Tego, czego się nauczyłam, nie ma w podręcznikach*, pisze jedna z uczestniczek projektu.

OLSZTYN

woj. warmińsko-mazurskie

Liceum Ogólnokształcące im. Adama Mickiewicza Ul. Adama Mickiewicza 6, Olsztyn

Projekt uczniów z Liceum Ogólnokształcącego im. A. Mickiewicza w Olsztynie został podzielony na trzy płaszczyzny. Pierwsza z nich to etap klasowy, podczas którego uczniowie przygotowali na terenie Olsztyna ścieżkę edukacyjną, dzięki której ich koledzy i koleżanki mogli zapoznać się z materialnymi śladami społeczności żydowskiej. Drugi etap to etap szkolny, podczas którego zaproszono na wykład dla całej społeczności szkolnej pana Rafała Bętkowskiego, specjalistę od historii Olsztyna. Etap III, ogólnopolski, polegał na nakręceniu filmu, przedstawiającego wyniki przeprowadzonej przez uczniów wśród mieszkańców Olsztyna sondy na temat wiedzy o dawnej społeczności żydowskiej miasta. W filmie, który można obejrzeć na kanale Youtube, znalazł się także wywiad z Wojciechem Hieronymusem Borkowskim – poetą,

znawcą dziejów Olsztyna i kultury żydowskiej, oraz obszerna prezentacja dziejów olsztyńskich synagog.

W dawnym Olsztynie były dwie synagogi. Do czasów współczesnych pozostało z nich niewiele: jedna zachowała jedynie swoją zewnętrzną bryłę, z drugiej pozostał tylko mur oporowy.

Przez kilka miesięcy uczniowie zapoznawali się z literaturą dotyczącą ich historii, zbierali materiały, gromadzili pomysły. Byli w Archiwum Państwowym w Olsztynie gdzie zapoznali się z aktem urodzenia Ericha Mendelssohna.

Na pytanie, czy było łatwo wykonać projekt, odpowiadamy: było trudno.

Na pytanie, czy było warto, odpowiadamy: przecież wiecie, że tak.

Żydzi zamieszkiwali w Opolu od XIII w. Na przełomie XIX i XX w. stanowili polityczną i ekonomiczną elitę miasta. Po dojściu do władzy w Niemczech partii nazijskiej większość z nich opuściła miasto, pozostali zginęli w obozach koncentracyjnych.

Uczniowie z Opoli podjęli opiekę nad miejscowym cmentarzem żydowskim w ramach projektu „Cztery pory roku na opolskim kirkucie”. Regularnie uczestniczyli w zajęciach fotograficznych, podczas których poznawali tajniki wykonywania profesjonalnych ujęć. W grupach dokumentowali wybrane nagrobki na cmentarzu, studiowali znaczenie symboli i inskrypcji, poznawali życiorysy opolskich Żydów. Dzięki powstałym podczas plenerów zdjęciom cmentarza w różnych porach roku powstała wystawa fotograficzna i film. Ten ostatni można obejrzeć na Youtube pod tytułem „Wielokulturowe Opole – społeczność żydowska w Opolu na przełomie XIX/XX wieku”.

Gimnazjaliści mają ważny powód, by pogłębiać znajomość historii i kultury polskich Żydów: ich patronką jest urodzona

OPOLE

woj. opolskie

**Publiczne Katolickie Gimnazjum
Stowarzyszenia Przyjaciół Szkół Katolickich
im. św. Teresy Benedykty od Krzyża
Ul. Plebiscytowa 5, 45-361 Opole**

w rodzinie żydowskiej katolicka święta. *Chcemy poszerzać naszą wiedzę o kulturze i dziedzictwie żydowskim, ponieważ patronką naszego gimnazjum jest Edyta Stein – św. Teresa Benedykta od Krzyża.*

Projekt uczniów z Opoli realizowany był we współpracy z Wydziałem Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego oraz Zespołem Szkół Specjalnych, przy wsparciu lokalnego społecznego konserwatora zabytków i fotografa.

PIETROWICE WIELKIE

woj. śląskie

Zespół Szkół – Gimnazjum im. Marii Skłodowskiej-Curie
ul. Marii Konopnickiej 28, Pietrowice Wielkie

Pietrowice Wielkie są wsią, położoną 12 km od Raciborza, w którym ludność żydowska pojawiła się najprawdopodobniej już w XI wieku. Na początku XIX w. raciborska gmina żydowska liczyła 376 członków. W ciągu stulecia ich liczba systematycznie rosła, by pod koniec XIX w. osiągnąć liczbę około 1500 osób.

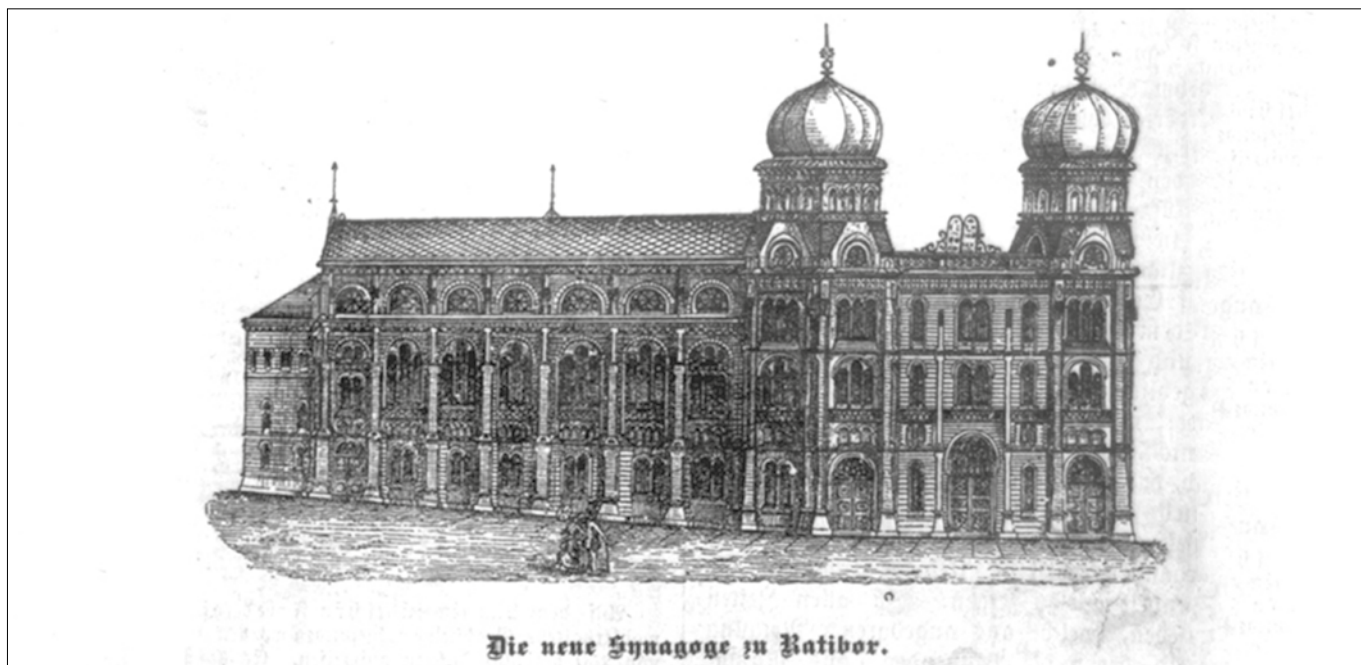
W 1830 r. w Raciborzu wybudowana została synagoga, która z czasem została zamieniona na bardziej okazały budynek. Prace nad nową synagogą, wybudowaną w stylu mauretańskim zakończyły się w roku 1889. Synagoga nie przetrwała jednak wydarzeń Nocy Kryształowej w roku 1938.

Cmentarz żydowski w Raciborzu został założony w 1814 r. na wzgórzu, zwanym Wilczą Górą.

Uczniowie Gimnazjum w Pietrowicach Wielkich dzięki udziałowi w projekcie poznali historię społeczności żydowskiej w Raciborzu i zdobyli wiedzę o szeroko pojętej kulturze żydowskiej: religii, zwyczajach, tradycji.

Udało im się dotrzeć do osób narodowości żydowskiej mieszkających w Raciborzu, które zgodziły się z nimi porozmawiać i opowiedzieć swoje historie.

Zrealizowali film oraz prezentację, umieszczone na stronie projektu na Facebooku, które razem stanowią swego rodzaju przewodnik po miejscach związanych z dziejami Żydów raciborskich. W ich pracach pomagali im lokalni pasjonaci historii, członkowie Towarzystwa Miłośników Ziemi Raciborskiej, pracownicy muzeum i archiwum państwowego w Raciborzu. Szczególnie cennym przeżyciem była dla pietrowickich gimnazjalistów pomoc, jaką uzyskali ze strony współczesnych raciborskich Żydów.

Niewiele wiadomo o przeszłości Żydów z Prusic (d. Prausnitz). Miejskowy cmentarz żydowski założono w 1738 roku, a zamknięto w 1975 r. W mieście istniała także synagoga. W XIX w. Żydzi z Prusic założyli nową gminę w pobliskiej Trzebnicy.

Wolontariusze ze Szkolnego Koła Wolontariatu przy Zespole Szkół w Prusicach w Publicznym Gimnazjum im. Henryka Sienkiewicza aktywnie działają wśród społeczności szkolnej i lokalnej od kilku lat. Dzięki projektowi realizowanemu w ramach programu „Przywróćmy Pamięć” udało im się poszerzyć wiedzę kolegów i koleżanek na temat społeczności żydowskiej zamieszkującej ich miejscowość i region. W ich opinii odkrywanie śladów żydowskich w Prusicach jest niezwykle ważne i warte uwagi.

W ramach projektu zorganizowali spotkanie z miejscowym historykiem, który opowiedział im o miejscach pamięci oraz o historii miejscowych Żydów. Spotkali się również z przedstawicielami społeczności żydowskiej, którzy przybliżyli im obyczaje i tradycje Żydów. W Prusicach odbyła się przygotowana przez wolontariuszy gra miejska, śladami miejsc i osób związanych z historią i kulturą żydowską. Uczestnicy projektu mieli także okazję do wzięcia udziału w wycieczce do Wrocławia potążonej ze zwiedzaniem wrocławskiej synagogi. Przewodnik opowiedział uczniom o różnicach między judaizmem a chrześcijaństwem, pokazał wiele ciekawych miejsc, opowiedział o tradycjach żydowskich. Na koniec uczestnicy wycieczki odwiedzili żydowski cmentarz we Wrocławiu.

W ramach współpracy z Urzędem Miasta i Gminy w Prusicach, uczestnicy projektu uczestniczyli w projektowaniu tablicy upamiętniającej społeczność żydowską zamieszkującą teren Gminy Prusice. Kamienna tablica w kształcie macewy stanęła w miejscu, w którym znajdował się jedyny w Prusicach cmentarz żydowski. Zdjęcia z kolejnych etapów projektu można znaleźć na Facebooku.

PRUSICE

woj. dolnośląskie

**Szkolne Koło Wolontariatu przy Zespole Szkół
Publiczne Gimnazjum im. Henryka Sienkiewicza
ul. Żmigrodzka 43, 55-110 Prusice**

PRUSZKÓW

woj. mazowieckie

Gimnazjum nr 4 im. Jana Pawła II
Ul. Mjr Henryka Hubala 4, 05-800 Pruszków

Pierwsi Żydzi zaczęli osiedlać się w Pruszkowie w latach 80-tych XIX w. Przed wojną mieszkało ich tutaj około 1,5 tysiąca, co stanowiło około 5% ludności. W czasie II wojny światowej na terenie miasta Niemcy utworzyli getto i w samym tylko Pruszkowie zamordowali około 800 Żydów.

Celem projektu gimnazjalistów z Pruszkowa było uporządkowanie cmentarza żydowskiego. Uczniowie grabili liście, kosili trawę, myli macewy. Za zgodą Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie odnowili niektóre nagrobki. Jednym z nich była macewa prababki Amira Meiroma z Izraela, z którym młodzież spotkała się w szkole.

Kolejnym etapem projektu było przygotowanie uroczystości z okazji 75 rocznicy likwidacji getta w Pruszkowie. Uczniowie uporządkowali teren, gdzie przed wojną znajdowała się synagoga. Pomysł na upamiętnienie tego wydarzenia powstał, gdy w 2007 roku w jednym z zapomnianych zakamarków Liceum Ogólnokształcącego im. Tadeusza Kościuszki w Pruszkowie, nauczycielka języka polskiego znalazła stary dziennik lekcyjny religii mojżeszowej z roku szkolnego 1937/38. Dziennik okazał się istotnym śladem historii życia żydowskich dzieci, a także swoistym urzędowym rejestrem przedwojennego Pruszkowa. To wszystko było inspiracją do stworzenia widowiska „Sprawdzanie obecności”, w którym młodzi aktorzy przybliżyli mieszkańcom miasta imiona i nazwiska rówieśników i uczcili pamięć o tragicznie pomordowanych.

Młodzież, która brała udział w widowisku, uczestniczy również w różnych projektach historycznych. Uczniowie opiekują się cmentarzem żydowskim, przyjmują na wymianę młodzież z Izraela, a także promują pamięć o Holokauście, tym samym poszerzając wiedzę o historii własnego miasta i kraju.

PRZEWORSK

woj. podkarpackie

Gimnazjum nr 1
ul. Antoniego Misiągiewicza 10, 37-200 Przeworsk

W 1931 r. na terenie całego powiatu przeworskiego żyło 3405 Żydów, stanowiąc niespełna 5,5% ogółu mieszkańców. Zajmowali się oni przede wszystkim handlem, wyrobem piw i miodów. Przed wybuchem II wojny światowej w Przemyślu żyło 1781 Żydów. W 1939 roku, po zajęciu Przeworska, Niemcy spalili renesansową synagogę z 1626 roku (przypomina o tym tablica pamiątkowa, zainstalowana przez Fundację Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego).

Pierwszym krokiem w realizacji projektu przez uczennice Gimnazjum nr 1 w Przeworsku był udział w lekcji muzealnej na temat historii społeczności żydowskiej w ich mieście. Dziewczęta zapoznały się z najważniejszymi faktami historycznymi oraz obejrzały kolekcję judaików, znajdującą się w przeworskim muzeum. W styczniu 2016 r. w Przeworsku po raz pierwszy obchodzono Międzynarodowe Dni Pamięci Holokaustu. Gośćmi honorowymi byli przedstawiciele rodzin żydowskich związanych z Przeworskiem, na co dzień mieszkający poza Polską. Dziewczęta przygotowały wystawę poświęconą obyczajom i świętom żydowskim, która spotkała się z dużym zainteresowaniem i uznaniem ze strony odwiedzających.

PRZEWORSK

woj. podkarpackie

**Liceum Ogólnokształcące im. Króla Władysława Jagiełły
Ul. Szkolna 6, 37–200 Przeworsk**

Osią projektu licealistów z Przeworska stał się pamiętnik Basi Rosenberg, młodej Żydówki mieszkającej w Przeworsku przed II wojną światową. Po lekturze pamiętnika oraz wizycie w muzeum w Przeworsku licealiści wykonali „Mapę Przeworska oczami Basi Rosenberg”. Na planie dzisiejszego Przeworska zaznaczyli miejsca, z życia Basi – m.in. synagogę, szkołę i kino. Pamiętnik Basi stał się również okazją do poznania żydowskiego kalendarza oraz tradycji i świąt żydowskich. Uczniowie wykonali na ten temat prezentację multimedialną oraz słowniczek pojęć. Zapoznali się również z zapiskami Stefana Stepkiewicza „O starym Przeworsku gawęda”, będącymi skarbnicą wiadomości o życiu mieszkańców ich miasta przed wojną. W oparciu o nie sporządzili prezentację multimedialną, odnajdując na starych zdjęciach miejsca związane z żydowskimi mieszkańcami ich miasta.

Efekty swojej pracy przedstawili kolegom na spotkaniu z okazji obchodów Dnia Pamięci o Ofiarach Holokaustu. Wykonali również multimedialną mapę miejsc związanych z żydowskimi mieszkańcami Przeworska. Udało im się prześledzić losy uczniów pochodzenia żydowskiego, którzy uczęszczali do Liceum Jagiełły przed II wojną światową – Fani Neger i Joachima Friedmana. Ich działania wsparło Muzeum w Przeworsku.

Chcemy przywrócić pamięć o wielokulturowej przeszłości naszego miasta, o ludziach, którzy w nim mieszkali, piszą uczniowie. Niewątpliwie udało im się zrealizować ten cel.

RADOM

woj. mazowieckie

**Zespół Szkół Ogólnokształcących nr 4
z Oddziałami Sportowymi im. Polskich Olimpijczyków
Ul. Osiedlowa 36, 26-600 Radom**

Pierwsi Żydzi pojawili się w Radomiu już w okresie odrodzenia. W XIX w. stanowili znaczącą część społeczności miasta, w 1827 roku stanowili 23,2% ludności. Powstała gmina żydowska, wybudowano synagogę oraz założono kirkut. W okresie międzywojennym wydawana była prasa w języku hebrajskim i jidysz, istniały szkoły i biblioteki żydowskie. W 1921 roku, Żydzi stanowili ok. 40% wszystkich mieszkańców miasta Radomia. Podczas II wojny światowej w utworzonym w Radomiu getcie zamknięto ponad 30 000 Żydów. Część z nich zginęła podczas likwidacji getta, pozostałych wywieziono do obozów koncentracyjnych i zagłady. Do dnia dzisiejszego pozostały jedynie ślady świadczące o ich byciu w Radomiu.

Uczniowie ZSO nr 4 z w Radomiu: Martyna, Antoni, Izabela, Aleksandra, Bartosz i Natalia, w roku szkolnym 2015/2016 skupili się głównie na poznaniu historii radomskiej synagogi oraz funkcji, jaką spełniała na przestrzeni lat. Uczestnicząc w projekcie pod kierunkiem pani Ewy Wziątek, poszukiwali informacji i archiwalnych zdjęć synagogi oraz jej opisów w dziełach literackich i we wspomnieniach byłych mieszkańców Radomia. Odwiedzili miejsce, gdzie kiedyś stała synagoga i wykonali dokumentację fotograficzną. Podczas realizacji projektu poznali także historię i kulturę społeczności żydowskiej Radomia, oglądając m. in. film dokumentalny „Beit Radom”, przygotowany przez pracowników Ośrodka Kultury i Sztuki „Rekurs Obywatelska” z okazji 70. rocznicy likwidacji radomskiego getta. Ze zgromadzonych informacji i zdjęć stworzyli film „Żydowski Radom. Przewodnik po nieistniejącym mieście” oraz broszurę informacyjną, którą rozdawali w Radomiu oraz podczas finałowej gali projektu w Muzeum Polin. Swoje działania zaprezentowali także podczas VIII Spotkań z Kulturą Żydowską „Ślad” w Resursie Obywatelskiej w Radomiu w dniu 21 kwietnia 2016 roku.

RADZYŃ PODLASKI

woj. lubelskie

II Liceum Ogólnokształcące w Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych im. Jana Pawła II
ul. Gen. Sikorskiego 15, 21-300 Radzyń Podlaski

Przed wojną około 60% mieszkańców Radzyna stanowili Żydzi. W mieście istniały dwie synagogi (drewniana i murowana). Wojnę przeżyło zaledwie 50 osób narodowości żydowskiej.

Uczniowie II Liceum Ogólnokształcącego w trakcie realizacji projektu zapoznali się z historią Żydów radzyńskich oraz przybliżyli ją mieszkańcom miasta. Poprzez swoje działania upamiętnili dwa zapomniane kompleksy synagogalne. Zebrali materiały historyczne, dotarli do świadków, pamiętających jedną z synagog i zlokalizowali ją w obecnej przestrzeni miasta. Uczestnicy projektu zorganizowali warsztaty z młodzieżą, podczas których omawiano, czym

jest synagoga, jakie są święta żydowskie i jaka była historia społeczności żydowskiej w Radzynie. Ponadto wykonali zdjęcia, dokumentujące obecny stan obiektów, należących niegdyś do Żydów z Radzyna.

Projekt uczniów z Radzyna realizowany był we współpracy ze Stowarzyszeniem Inicjatyw Edukacyjnych przy Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych im. Jana Pawła II, Radzyńskim Stowarzyszeniem dla Kultury Stuk-Puk, Kawiarnią i Herbariarnią Artystyczną Kofi&Ti, oraz Uniwersytetem III Wieku.

Żydzi pojawili się w Rzeszowie w XVI wieku. Niespełna 100 lat później w mieście wybudowana została synagoga. Przed wybuchem II wojny światowej, rzeszowska gmina żydowska liczyła 14 500 osób i stanowiła 35% ogółu ludności miasta. Wojnę przeżyło niespełna 800, większość w Związku Radzieckim.

Mottem działań uczniów ZSE w Rzeszowie było zdanie *Budując lepszy świat, nie wolno zapomnieć tego, co było*. W ramach działań projektowych przeprowadzili wywiad z pracownikiem Muzeum Historii Miasta Rzeszowa na temat Żydów rzeszowskich. Wersję filmową wywiadu przedstawili społeczności szkolnej.

Na lekcji języka polskiego obejrzeli relację świadka historii, ocalałej z Holokaustu rzeszowianki, Racheli Nussbaum. Kolejnym krokiem było wykonanie zdjęć związanych z miejscami, o których opowiadała Pani Rachela. W ramach Obchodów Międzynarodowego Dnia Pamięci o Ofiarach Holokaustu na Podkarpaciu uczniowie Zespołu Szkół Elektronicznych wraz z polonistką odbyli niezapomnianą lekcję polskiego. W auli Uniwersytetu Rzeszowskiego wysłuchali relacji ocalałych z Zagłady. Poznali historię Żydów urodzonych w Rzeszowie, Dynowie, Lubaczowie i Rymanowie, których

RZESZÓW

woj. podkarpackie

**Zespół Szkół Elektronicznych
ul. Hetmańska 120, 35–078 Rzeszów**

w czasie okupacji uratowali ich sąsiedzi Polacy. Obejrzeli też wystawę „Śladami rzeszowskich Żydów”.

Polem ich działań stał się także cmentarz żydowski w Rzeszowie. Posprząтали jego teren, a podczas kolejnej wizyty wykonali odbitki napisów na macewach techniką frotażu. Na podstawie wykonanych zdjęć wspólnie z nauczycielką wyjaśniali symboliczne znaczenie niektórych elementów, np. pochylonego dzbana, zwierząt, świecznika, gwiazdy Dawida, kłódki. Prace zostały wystawione na szkolnej wystawie

Uczestnicy projektu odwiedzili dawne synagogi rzeszowskie, w których obecnie znajduje się archiwum i Biuro Wystaw Artystycznych. Sfilmowali wnętrza budynków, ukazując ich stan aktualny.

RZESZÓW

woj. podkarpackie

Zespół Szkół Specjalnych im. UNICEF w Rzeszowie ul. Ofiar Katynia 1, 35–209 Rzeszów

Uczniowie Zespołu Szkół Specjalnych w Rzeszowie skupili się na tematyce zabytków żydowskich i charakterystyce ludności żydowskiej ich miasta. Chcieli w ten sposób poszerzyć swoje pasje historyczne oraz przybliżyć wiedzę na temat Żydów zamieszkujących Rzeszów w okresie międzywojennym. W ramach zajęć wzięli udział w wycieczkach tematycznych oraz lekcjach historii w muzeum.

Podsumowaniem działań uczniów była krótka prezentacja i mini-przewodnik po Rzeszowie. Uczestnicy projektu są przekonani, że w pełni udało im się zrealizować cele projektu, wśród których wymienić można pogłębienie wiedzy o kulturze regionu i historii Rzeszowa i propagowanie postaw tolerancji, otwartości i szacunku dla wielokulturowości.

Pierwsze wzmianki o Żydach na terenie Szamotuł pochodzą z 1403 roku, jednak rozwój życia żydowskiego na tych terenach nastąpił dopiero w początku XVIII wieku. W 1809 r. w mieście żyło około 600 Żydów, a w 1843 r. – 865. Początek XX wieku to czas emigracji osób narodowości żydowskiej do Niemiec i Ameryki. W 1939 r. w Szamotułach mieszkało jedynie 88 Żydów. Po wybuchu II wojny światowej ostatni z nich zostali deportowani przez Niemców na tereny Generalnego Gubernatorstwa.

Uczniowie z Zespołu Szkół nr 1 w ramach działań projektowych zorganizowali wycieczki do miejsc związanych z szamotulskimi Żydami. Odwiedzili m. in. plac, na którym stała synagoga, budynek dawnej szkoły, dom pogrzebowy, miejsce, w którym znajdował się cmentarz żydowski, odbyli również wycieczkę do Muzeum Zamku Górków, gdzie przechowywane są fragmenty odnalezionych maczew. Ponieważ jedynym obiektem, który zachował się w Szamotułach w nienaruszonym stanie, jest dom pogrzebowy, stąd też głównym tematem badań uczestników projektu stały się żydowskie zwyczaje pogrzebowe.

SZAMOTUŁY

woj. wielkopolskie

Zespół Szkół nr 1 im. ks. Piotra Skargi
ul. Adama Mickiewicza 9, 64-500 Szamotuły

TARNÓW

woj. małopolskie

V Liceum Ogólnokształcące im. Janusza Korczaka
Ul. Tadeusza Rejtana 20, 33-100 Tarnów

Pierwsze informacje na temat tarnowskich Żydów pochodzą z roku 1445. W 1921 r. w Tarnowie mieszkało ich 15.608, co stanowiło 44,1% mieszkańców miasta. W okresie międzywojennym w Tarnowie odnotowano największy procent ludności żydowskiej w całym województwie krakowskim. Działała tu gmina żydowska, dwie duże synagogi, 40 domów modlitwy, szkoły, kluby sportowe, ośrodki kulturalne. Kres żydowskiemu życiu w Tarnowie położyła II wojna światowa. Dziś w Tarnowie znajduje się największy i najstarszy zachowany XVI-wieczny cmentarz żydowski w południowej Polsce. Znajduje się na nim ok. czterech tysięcy nagrobków, z których najstarsze pochodzą z XVII wieku.

Uczniowie V Liceum Ogólnokształcącego im. Janusza Korczaka w Tarnowie, wraz ze swoimi rówieśnikami z Harel High School w Mevasseret Zion (Izrael) i przy wsparciu Liceum Plastycznego w Tarnowie realizowali projekt, dzięki któremu mogli nie tylko poznać kulturę i religię spoteczności, stanowiącej do czasów II wojny światowej niemal połowę ludności ich miasta, ale także nawiązać kontakt z młodymi Izraelczykami, aby się dowiedzieć jak najwięcej o ich życiu, zainteresowaniach i poglądach.

Na początku działań założyli zamkniętą grupę na Facebooku. Przygotowali program trzydniowej wizyty 16 uczniów z Harel High School z Mevasseret Zion spod Jerozolimy w Tarnowie i okolicach. Na początku września wraz z gośćmi z Izraela odbyły się warsztaty na cmentarzu żydowskim w Tarnowie, wspólne zwiedzanie miasta, zwiedzanie Ośrodka Spotkania Kultur w Dąbrowie Tarnowskiej, warsztaty malowania kwiatów w Zalipiu, zwiedzanie synagogi w Bobowej, integracyjne ognisko w Jeżowie, oraz warsztaty poświęcone myśli pedagogicznej Janusza Korczaka.

Podczas prac projektowych młodzież opracowała graficznie zdjęcia zrobione podczas pobytu gości z Izraela w Tarnowie i przygotowała wystawę prezentującą fotomontaże zdjęć archiwalnych dzielnicy żydowskiej Tarnowa ze zdjęciami zrobionymi w czasie wycieczki.

Podczas realizacji projektu współpracowali z Tarnowskim Centrum Kultury, Kinem Marzenie, Harel High School

w Mevasseret Zion, Liceum Plastycznym w Tarnowie i Fundacją Antyschematy 2.

Jesteśmy szczególnie dumni z faktu, że uczniowie dwóch polskich szkół i szkoły z Izraela mieli nie tylko okazję poznać miejsca związane z kulturą Żydów galicyjskich (Tarnów, Dąbrowa Tarnowska, Bobowa), ale także z kulturą polskiej Galicji (Zalipie, Jeżów). Projekt dał nam okazję nie tylko zdobycia wiedzy o innej kulturze i religii, ale dzięki wspólnym pracom nad projektem rozwiane zostały stereotypy przez umożliwienie żywego kontaktu z uczniami z Izraela.

W 1804 r. w Torzymiu mieszkało zaledwie 5 osób narodowości żydowskiej. Na całym obszarze Ziemi Torzymskiej było ich 104. Choć nieliczna, gmina posiadała własny cmentarz oraz szkołę. W latach 20-tych XX wieku w Torzymiu mieszkało 14 Żydów. Wszyscy opuścili miasto przed rozpoczęciem II wojny światowej.

Kilkuosobowa grupa uczniów z Gimnazjum im. ks. Jana Twardowskiego w Torzymiu w ramach koła historycznego sprawuje opiekę nad niszczącym cmentarzem żydowskim w swojej miejscowości.

Poprzez swoje działania starają się pokazać, że młodzi ludzie wyznają wartości dalekie od ksenofobii i braku akceptacji dla drugiego człowieka, pomimo jego inności. Przykład czerpią od największego autorytetu ich czasów, Jana Pawła II.

Od wielu lat kilka razy w roku udają się na cmentarz żydowski, aby zaznaczyć pamięć o tych, którzy odeszli i o których nikt już nie pamięta. Macewy znajdujące się na cmentarzu w Torzymiu pochodzą nawet z połowy XIX w. Czas niestety zrobił już swoje, a przyroda bezwzględnie opanowuje cmentarz, dlatego też gimnazjaliści zajmują się tym miejscem ze szczególną uwagą. Grabią liście, porządkują cmentarz, utrzymują go w porządku.

Po zakończeniu projektu chcą kontynuować swoją działalność, ponieważ zdają sobie sprawę, iż czas biegnie nieubłaganie i jedynie wzajemne relacje pomiędzy ludźmi różnych wyznań pozwalają na budowanie trwałych mostów szacunku i akceptacji. Działania, które prowadzą uczniowie z Torzymia pozwalają im na poznanie innych kultur i religii. Młodzi ludzie rozumieją i doceniają różnorodność wyznaniową występującą w ich regionie.

Kierują się maksymą francuskiego filozofa Ernesta Renana: *My żyjemy cieniem przeszłości, czym będzie żyła przyszłość?*

TORZYM
woj. lubuskie

**Gimnazjum im. księdza Jana Twardowskiego
ul. Władysława Reymonta 6, 66-235 Torzym**

WROCLAW

woj. dolnośląskie

Gimnazjum nr 13 im. Unii Europejskiej
ul. Mikołaja Reja 3, 50-354 Wrocław

Wrocław jest miastem skupiającym niegdyś największą liczbę ludności żydowskiej w Europie. Gmina żydowska istniała tam już na początku XII w. Największy rozkwit żydowskiego życia we Wrocławiu nastąpił na przełomie XIX i XX wieku, kiedy to społeczność żydowska aktywnie uczestniczyła we wszystkich dziedzinach życia miasta. Po dojściu Hitlera do władzy sytuacja wrocławskich Żydów gwałtownie się pogorszyła, znajdując kulminację w wydarzeniach Nocy Kryształowej, kiedy to spalono Synagogę Na Wygonie, zdemolowano pozostałe synagogi i sklepy żydowskie. Po 1945 roku ocaleni z Holokaustu Żydzi zaczęli napływać do Wrocławia. W roku 1946 mieszkało tam już około 15 tys. osób narodowości żydowskiej. Emigracja marcowa 1968 r. spowodowała jednak ponownie zmniejszenie się tej liczby; w mieście pozostało około 500 osób. Od końca lat 80-tych XX w. życie żydowskie we Wrocławiu przeżywa ponowny rozkwit. Powstały szkoły i przedszkole, odrodziły się instytucje kulturalne i naukowe zajmujące się badaniem historii żydowskiej. Dzisiaj we Wrocławiu działają: Gmina Wyznaniowa Żydowska, oddział Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Żydów w Polsce oraz organizacje takie jak Fundacja Bente Kahan oraz Fundacja Kultury i Edukacji Żydowskiej GESHER.

Klasa 3h pod opieką pani Anny Niemirskiej i pana Krzysztofa Szczepańskiego szukała śladów przeszłości przedwojennego Wrocławia. Projekt „Śladami wrocławskich Żydów” miał na celu poszerzenie świadomości międzykulturowej, uwrażliwienie młodzieży oraz naukę tolerancji. W czasie realizacji projektu powstał fotoreportaż ukazujący pięknych młodych ludzi, w pięknym, odtworzonym na kliszy czasie. Gimnazjaliści z Wrocławia stworzyli stronę internetową projektu <http://gimnazjum13.wix.com/projektgim13>, na której umieszczali zdjęcia i relacje z kolejnych etapów działań projektowych.

W ramach realizacji projektu młodzi wrocławianie zwiedzili synagogę przy ulicy Łąkowej we Wrocławiu, Synagogę pod Białym Bocianem oraz inne obiekty sakralne „Dzielnicy Czterech Świątyń”, świadczące o współistnieniu różnych kultur w dziejach miasta. We współpracy z Filią nr 29 Miejskiej Biblioteki Publicznej we Wrocławiu zorganizowali dla

środowiska lokalnego Tydzień Działań Artystycznych „Kultura łączy, a nie dzieli”, podczas którego zrealizowali prezentację spektaklu „Przetrwamy” ukazującego historię trzech przyjaciółek: Żydówki, Polki i Niemki w okresie Holokaustu. Zorganizowali również poranek muzyczno-literacki, pełen śpiewu, recytacji i czytania utworów autorów żydowskich, polskich, ukraińskich i niemieckich. Piszą: *dzięki udziałowi w projekcie przywróciliśmy pamięć, nauczyliśmy się wrażliwości.*

Jedna z uczestniczek projektu pisze: Jestem bardzo dumna. Włożyłam z niego całe serce, bo są to czasy i historie, które mnie fascynują. Mam wielką nadzieję, że udało nam się choć trochę „Przywrócić pamięć” o wszystkich, którzy nie są już w stanie sami o to zadbać. Dzięki temu projektowi poznałam losy wielu wspaniałych ludzi. Myślę, że wielu z nas nie ma wciąż pojęcia, ile choćby w naszym Wrocławiu zawdzięczamy osobom pochodzenia żydowskiego...

WRZEŚNIA

woj. wielkopolskie

Liceum Ogólnokształcące
im. Henryka Sienkiewicza
Ul. Witkowska 1, 62–300 Wrzeźnia

We Wrzeźni do II wojny światowej mieszkała społeczność żydowska. Tutejsza gmina posiadała swoją synagogę, usytuowaną przy ulicy Ratuszowej, naprzeciw siedziby władz miejskich. Bożnica, zbudowana w 1875 r. w miejscu starszej świątyni, służyła wrześnińskim Żydom do 1939 r. Po zajęciu miasta przez hitlerowców została zamieniona na więzienie. Po roku wysadzono ją i w jej miejscu zbudowano skwer ze schronem przeciwlotniczym.

Licealiści z Wrzeźni realizowali projekt zatytułowany „Żydzi w naszej pamięci”. Za cel wzięli sobie przywrócenie pamięci o kulturze i dziejach miejscowych Żydów przed 1939 rokiem. Zaplanowali organizację koncertu muzyki jidysz, cyklu audycji w radiowęzle szkolnym, przygotowanie okolicznościowej gazetki i wystawę fotografii.

Zainteresowali się także historią związaną z obozem pracy przymusowej dla więźniów pochodzenia żydowskiego, którzy budowali tory kolejowe. W 1943 r., po zakończeniu prac, zostali rozstrzelani nieopodal dworca kolejowego. Miejsce to upamiętnia dziś pomnik.

Uczniowie dobrze oceniają swój projekt: *Zadowoleni jesteśmy głównie z tego, czego dowiedzieliśmy się o przeszłości Wrzeźni. Znamy miejsca pamięci po dawnych mieszkańcach Wrzeźni. Znaleźliśmy też publikację na temat historii Żydów wrześnińskich, niestety autor tej książki już nie żyje. Zależy nam jeszcze na znalezieniu ludzi, którzy znali lub byli sąsiadami żydowskiej mniejszości.*

Partnerem projektu było Muzeum Regionalne we Wrzeźni.

W Wysokiem Mazowieckiem przed II wojną światową mieszkało ok. 2500 Żydów, którzy stanowili ok. 50% wszystkich mieszkańców. W styczniu 1941 roku utworzono na terenie miasta getto, które półtora roku później, w listopadzie 1942 r., zlikwidowano. Początkowo Żydów wywożono do Czyżewa, skąd koleją przewożono ich do Treblinki i Oświęcimia. Ostatnią grupę ludności deportowano w połowie listopada do tymczasowego obozu w Zambrowie, skąd w styczniu 1943 r. przetransportowano ich do Treblinki. Uratowało się jedynie kilkanaście osób, którym udzieliły schronienia rodziny polskie. Miejscowy cmentarz żydowski został wyremontowany i upamiętniony w 2006 r. przez Fundację Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego.

Dla młodego pokolenia mieszkańców Wysokiego Mazowieckiego świat, w którym obok kościoła katolickiego funkcjonowała synagoga, w którym słyszano się jidysz, świat pełen żydowskich handlarzy i młodych Żydów, jest zupełnie nieznany. Zniknął ponad 70 lat temu, pozostawiając jedynie skromny ślad w postaci niewielkiego cmentarza żydowskiego. Uczestnicy projektu z Centrum Kształcenia Zawodowego chcieli przypomnieć mieszkańcom Wysokiego Mazowieckiego, zwłaszcza młodzieży, że w ich miejscowości na przestrzeni wieków spotykały się różne kultury i religie, tworząc niezwykły i niepowtarzalny klimat miasta.

WYSOKIE MAZOWIECKIE

woj. podlaskie

Centrum Kształcenia Zawodowego
ul. Władysława Pelca 11, 18-200 Wysokie Mazowieckie

Celem głównym projektu uczniów Centrum Kształcenia Zawodowego, działających pod opieką pana Karola Głębockiego, było kontynuowanie trwającej od lat opieki nad miejscowym cmentarzem żydowskim oraz podejmowanie działań lokalnych związanych z promowaniem tolerancji poprzez poznawanie tradycji, kultury i tragicznej przeszłości Żydów z Wysokiego Mazowieckiego.

ZABŁUDÓW

woj. podlaskie

**Szkoła Podstawowa im. Franciszka Karpińskiego
Ul. Adama Mickiewicza 20, 16-060 Zabłudów**

Żydzi osiedlili się w Zabłudowie na początku XVI wieku. Gmina żydowska powstała w roku 1655. W 1838 roku wybudowana została synagoga, znana była także miejscowa jesziwa. Od XVIII wieku w mieście rozwinął się przemysł. Pod koniec XIX w mieście powstał teatr żydowski. Na początku XX wieku wielu Żydów z Zabłudowa i okolic wyemigrowało do Stanów Zjednoczonych. W 1921 r. mieszkało w Zabłudowie 1816 osób narodowości żydowskiej, a w 1931 r. – już tylko 152.

Uczniowie ze Szkoły Podstawowej w Zabłudowie w ramach swoich działań projektowych upamiętnili miejsca, gdzie znajdowały się w mieście drewniana synagoga oraz mykwa. Zgromadzili i opracowali informacje oraz mapy na temat miejscowej ludności żydowskiej i jej najważniejszych świąt,

zwyczajów i tradycji. Sporządzili mapę „Żydzi w Zabłudowie w latach 1918–1939” na której zaznaczyli ulice, żydowskie domy, sklepy, mykwę oraz zakłady usługowe. Podjęli również opiekę nad cmentarzem żydowskim, który oczyścili z porastających go zarośli i chwastów. Doprowadzili także do porządku macewy.

Są dumni z tego, że udało im w tak krótkim czasie zdobyć tyle nowych wiadomości i przekazać je innym. Najcenniejsze było dla nich to, że prawdziwą historię Zabłudowa odkrywali dzięki kontaktom ze starszymi mieszkańcami miasta.

Żydzi mieszkali w Zamościu od XVI w.; w 1857 r. stanowili ponad 60 % populacji. Zamość zajmuje ważne miejsce na mapie dziejów polskich Żydów: w mieście urodził się słynny pisarz Icchak Lejbusz Percec. Zamość to także centralny punkt Szlaku Chasydzkiego, projektu realizowanego od 2005 r. przez Fundację Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego, którego centrum mieści się w wyremontowanej przez fundację jedynej renesansowej synagodze w Polsce.

Uczniowie II LO w Zamościu (w programie od 2006 r.) zrealizowali projekt „Zamość – Nowa Osada. Przewodnik po nieistniejącym mieście”. W jego ramach przypomnieli historię zamojskich Żydów i związanych z nimi miejsc, oraz wspominali żydowskie uczennice II LO z okresu międzywojennego, wśród których znajdowała się m. in. Maria Ludwika Lessmanówna, córka Bolesława Leśmiana. Na potrzeby projektu powstał profil na Facebooku, na którym zespół projektowy umieścił imponującą kolekcję zdjęć, materiałów i informacji pozyskanych z archiwów, od mieszkańców Zamościa i potomków zamojskich Żydów mieszkających w Izraelu i USA.

W dniu 11 kwietnia, w siedemdziesiątą czwartą rocznicę pierwszej deportacji z zamojskiego getta do obozu zagłady w Bełżcu, uczniowie zorganizowali uroczystość ku pamięci zamojskich Żydów na przystanku PKP Zamość Starówka.

W maju uczniowie II LO spotkali się ze studentami z Kanady, których oprowadzili po istniejących i nieistniejących żydowskich miejscach w Zamościu. Z ich odkryciami zapoznali się także ich rówieśnicy: *Teraz, gdy bywam na Nowym Mieście, zastanawiam się wtedy, co tu kiedyś było, jak tu żyli ludzie. Dziś mam też świadomość, że było tam getto, że wiele osób w tym miejscu zginęło*, powiedziała w wywiadzie jedna z licealistek.

ZIĘBICE

woj. dolnośląskie

Gimnazjum Publiczne im. Mikołaja Kopernika
ul. Spacerowa 2, 57-220 Ziębice

Do początku XVIII w. obecność Żydów w Ziębicach była symboliczna, a i w latach późniejszych liczebność gminy żydowskiej nie przekroczyła 250 osób. W roku 1845 w mieście wybudowano synagogę. Po II wojnie światowej w Ziębicach zamieszkało kilkuset polskich Żydów, jednak wyemigrowali oni z kraju po wydarzeniach 1968 r.

Uczniowie Gimnazjum Publicznego w Ziębicach opiekują się miejscowym cmentarzem żydowskim od roku 2010. Przez lata corocznie porządkowali teren cmentarza i domu przedpogrzebowego, usuwając śmieci, gałęzie i liście. Ich głównym celem jest jednak naprawa muru cmentarnego, który z roku na rok coraz bardziej niszczy. W tym celu szukają partnera wśród ziębickich firm budowlanych, a także prowadzą rozmowy z władzami samorządowymi. W 2016 r. do prac projektowych, mających na celu odnowę zabytku, przystąpiła Fundacja Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego.

W październiku 2015 r. uczniowie spotkali się z ze znanym tenisistą stołowym z Izraela, Fimą Borysem, który w młodości mieszkał w Ziębicach.

